

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кафедра філософських дисциплін

**Філософія: навчально-методичний посібник
студентам спеціальності 014 Середня освіта**

Кам'янець-Подільський – 2019

УДК 1(075.8)
ББК 87я73

Рекомендовано до друку вченою радою Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (протокол № 5 від 23 травня 2019 року).

Рецензенти:

Попович М.Д. – доктор філософських наук, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Подільського державного аграрно-технічного університету.

Козаченко Н.П. – кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії Криворізького державного педагогічного університету

Дубінський В.А. – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Філософія: навчально-методичний посібник студентам спеціальності 014 Середня освіта / М. П. Плахтій, Т. В. Сулятицька. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. 58 с.

У посібнику на рівні сучасного філософського мислення інтерпретовано кожен із тем програми з філософії. Кожна тема включає в себе план заняття, методичні рекомендації до його виконання, тематику рефератів та філософських есе. Особлива увага приділяється самостійній роботі, тому до кожного питання плану пропонується перелік літератури. Вище вказана структурно-логічна схема побудови семінарських занять спрямована на поглиблене вивчення основних теоретичних положень філософії.

Для студентів закладів освіти III-IV рівнів акредитації, аспірантів, викладачів, а також всіх, хто цікавиться філософією.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Проблема підготовки майбутніх спеціалістів в умовах швидкого зростання інформації є одним із найважливіших завдань вищої школи, а професійна самореалізація індивіда залежить не лише від його професійної компетентності та уміння адаптуватися, але й від навичок здійснювати самостійну пізнавальну діяльність. Слід зазначити, що самостійна робота є запланованою пізнавальною діяльністю, направленою на виконання творчих навчальних завдань різних видів, що виконуються самостійно з метою надбання знань, умінь та навичок. Здатність до самонавчання є однією із важливих передумов вивчення філософії та чинником, що сприяє формуванню навичок самостійної діяльності.

Самостійна робота студентів над матеріалом окремих тем передбачає:

- самостійне вивчення частини курсу шляхом конспектування лекцій, підручників, науково-методичної літератури;
- написання рефератів, доповідей;
- написання філософських есе,
- підготовка виступів на семінарських заняттях;
- конспектування фрагментів першоджерел та підготовка відповідей на запропоновані запитання.

Як готуватись до семінарських занять?

У засвоєнні навчального матеріалу важливе місце займають семінари – один з основних видів групових навчально-теоретичних та практичних занять студентів, що передбачає доповіді, із подальшим обговоренням у групі за задалегідь запропонованим планом. Саме на семінарах систематизуються, розширюються й поглиблюються знання з основних питань курсу, формуються вміння самостійно мислити, аналізувати матеріал, виступати публічно, вести дискусію, переконувати, відстоювати особисту точку зору.

Ефективність, корисність семінару як для кожного його учасника, так для групи в цілому, залежить від ретельності самостійної роботи слухачів.

Найпродуктивнішою вона є за такої послідовності:

- ✓ ознайомлення з темою та питаннями плану семінарського заняття.
- ✓ опрацювання навчального матеріалу теми за конспектом лекції, джерелами та літературою, рекомендованою для підготовки до семінарського заняття.

Самостійна робота з літературою при підготовці до семінарського заняття передбачає ведення записів, що розкривають зміст питань плану заняття. За формою вони можуть бути різними: розгорнутий план, виписки, тези, конспект тощо.

Розгорнутий план. Розгорнутим називається план, в якому перелічено не лише найважливіші питання твору, а й ті, що розвивають його основні ідеї. Щоб отримати розгорнутий план, кожен пункт простого плану розподіляють на підпункти відповідно до змісту мікротеми.

Виписки. До виписок як засобу фрагментарного запису роботи, що вивчається, звертаються тоді, коли немає потреби конспектувати весь текст. Виписки, як правило, містять цікаві та корисні для читання факти, цифри, вислови, хронологічні відомості. Їх роблять, коли читання спрямоване на пошук

у літературі чогось нового з питань, які цікавлять дослідника. Особливостями цієї форми запису є її точність, компактність, зручність використання у подальшій роботі. Читаючи текст, доцільно відзначити олівцем відповідні його фрагменти, що згодом будуть виписані. Бажано навчитись виділяти у тексті найважливіше та найістотніше. Для цього, вивчаючи матеріал, потрібно час від часу ставити запитання: «Про що тут хоче сказати автор?»

Досить зручно робити виписки на картках. Що мають стандартний розмір, а тому, зручні для зберігання та використання. Їх легко класифікувати за окремими частинами своєї роботи, поповнювати, поєднувати на одній картці матеріал з одного питання, відібраний з різних джерел. Картки, як правило, містять інформацію лише з одного питання, а тому в них легко орієнтуватися.

Обов'язковою для запису на картці є інформація про:

- загальну проблему, якої стосується виписка та її зміст;
- конкретне вузьке питання, якому відповідає запис;
- повне бібліографічне посилання на джерело, з якого її зроблено та сторінку.

На картці варто робити й свої зауваження щодо змісту виписки, дату запису, номер теми, до якої вона робиться.

Тези – це стислий виклад основних положень тексту в формі твердження або заперечення. Тези є проміжним жанром між планом і конспектом. Їх складають після попереднього ознайомлення з текстом, при повторному читанні. У них здійснюється стислий виклад (без доказів, ілюстрацій, коментарів) основних положень доповіді, який має стверджувальний характер. Наявність тез дає можливість автору в будь-який час поновити в пам'яті доповідь і виголосити її.

Конспект – це одна із загальновідомих, широко поширених серед студентів форм записів. Конспектування є універсальною формою запису прочитаного; цей важливий процес роботи з книгою містить у собі елементи плану, тез і цитат. Перед початком конспектування, варто скласти план роботи. Після цього, відповідно до пунктів плану будуються окремі частини конспекту. Добре складений конспект допомагає якомога краще зрозуміти й запам'ятати зміст книги або статті, щоб потім, читаючи записи, легко відтворити хід думок і міркувань автора. Тому конспект має бути стислим і послідовним, без зайвих подробиць. Власні думки, критичні зауваження, пояснення та доповнення, які виникають в процесі конспектування варто відмічати на полях, підкреслювати. Наочність розташування записів на сторінці досягається використанням інтервалів між смисловими частинами тексту, виділенням заголовків, підзаголовків тощо. Конспектування – це не механічне списування окремих фрагментів книжки, а творчий процес і кожен, добирає ту інформацію яка, на його думку найбільш важлива. Правильне конспектування привчає до наукового стилю викладу матеріалу.

У практиці найбільшого поширення знайшли такі три основні типи конспектів: систематичний, тематичний і вільний. Складання систематичного конспекту передбачає: попереднє читання тексту з олівцем; повторне читання з поділом на мікротеми; осмислення змісту кожної мікротеми та складання загального плану; формування тез; підбір доказів, аргументів; оформлення записів. Якщо при конспектуванні не дотримуватись послідовності авторського

викладу, а уважно перечитавши весь текст, осмислити і перебудувати його згідно зі своїм планом, то отримуємо конспект написаний «своїми словами».

Тему, для вивчення та висвітлення якої необхідно законспектувати декілька джерел, називають тематичною. Її розпочинають з розробки логічного плану теми. Після цього «сортують» інформацію відповідно до пунктів плану, об'єднують та узагальнюють отримані матеріали, оформляють цілісний текст.

Виступ. Підготовка до вступу полягає перш за все у читанні, обмірковуванні прочитаного з теми та виписуванні того, що є цікавим і потрібним, конспектування книг і статей. Після цього проводиться оформлення тексту виступу та його критичне редагування. Усний текст завжди сприймається важче, ніж написаний. Адже слухач не має змоги повернутися назад, ще раз переглянути незрозумілі місця або ж подивитися у словник, щоб з'ясувати значення незрозумілого слова.

Підготовлений текст доповіді через деякий час варто перечитати знов, що сприятиме остаточному формуванню думок, відшліфуванню окремих місць тексту, пригадуванню нових прикладів тощо. Варто дати причитати текст сторонній людині, після чого з'ясувати, що в ньому незрозуміле, як сприймається текст. За необхідності, ввести потрібні пояснення і доповнення, забрати із тексту речення, які не несуть важливої інформації. Щоб контактувати із слухачами, доповідач має час від часу відриватися від записів. Для цього завчасно виділяють у тексті ті місця, які будуть переказуватись.

Структура виступу: вступ, розкриття основного змісту запитання, висновки та узагальнення.

Відповідь повинна бути чіткою, логічною та аргументованою. Після висвітлення питання відповідачем, вислуховуються доповнення. Робота на семінарських заняттях оцінюється за 12-ти бальною шкалою.

Як написати есе?

Есе – це особливий жанр філософської, літературно-критичної, історико-біографічної прози. Есе – це прозаїчний твір невеликого обсягу та вільної композиції, що висловлює індивідуальні враження й міркування з конкретного приводу або питання, які свідомо не претендують на повне або вичерпне трактування предмета. **Філософське есе** – це ваші особисті роздуми з приводу фундаментальних філософсько-світоглядних проблем, які лежать в основі життєвого світу особистості: добра і зла, свободи, сенсу життя, щастя тощо. Робота над есе надає можливість перевірити свої літературні здібності. Ваше завдання: написати твір на обрану вами тему, показавши власне бачення та ставлення до написаного, знайти точки перетину цієї проблематики з власним життєвим і духовним досвідом – досвідом ваших переживань і роздумів.

Як написати реферат?

Реферат, на відміну від есе, носить більш «академічний» характер і передбачає логічно-послідовний, аргументований, систематизований, такий, що спирається на знання відповідної літератури, виклад матеріалу. Реферат – це письмова форма доповіді на певну тему, зміст лише повідомляє про щось, а не переконує в чомусь; інформативне видання, яке визначає короткий виклад змісту дослідження.

Передусім необхідно продумати план реферату. За своєю важливістю, складання плану – це половина вашої роботи над рефератом.

У вступі варто обґрунтувати актуальність обраної теми, показати ступінь її розробленості, чітко окреслити завдання дослідження. Основна частина, зазвичай, складається із 2-3 розділів, де слід подати короткі біографічні відомості про мислителя, передати зміст його головних ідей, вказати їх актуальність для нашого часу та розглянути різноманітні підходи до вирішення філософських проблем. Окрім основної частини, в плані реферату обов'язково покинненні бути висновки – результати осмислення проблеми. В кінці реферату подається список використаної літератури.

Основні етапи підготовки реферату:

- Вибір теми із переліку запропонованого викладачем. За бажанням студент може сам запропонувати оригінальну тему, в межах програми курсу.
- Пошук і вивчення літератури, її конспектування або ж виписування окремих положень.
- Систематизація здобутої інформації.
- Формування мети та завдань роботи, складання плану та у відповідності до нього, виклад тез, наведених у першоджерелах, підбір і запис їх достовірності.
- Узагальнення опрацьованого матеріалу й з'ясування перспектив подальшого дослідження.

Текст реферату (15-20 сторінок машинопису) оформляють за структурою:

- ✓ титульна сторінка;
- ✓ простий план або зміст;
- ✓ вступ, у якому обґрунтовується актуальність теми, її практичне значення, мета й конкретні завдання роботи;
- ✓ основна частина два-три розділи. Кожен розділ нумерується й має свою назву. В розділах подається огляд та оцінка літератури з обраної теми, висловлюються власні міркування щодо неї. В основній частині обов'язково мають бути посилання на джерела, елементи аналізу та систематизації запропонованих шляхів вирішення певної проблеми;
- ✓ висновки, у них підсумовується виконана робота згідно з визначеними завданнями;
- ✓ список використаних джерел, в якому містяться опрацьовані джерела із дотриманням усіх необхідних вимог.

Тема 1. ФІЛОСОФІЯ ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ ТИП ЗНАНЬ

Ключові поняття та терміни: світогляд, релігія, віра, знання, міф, міфологія, філософія, цінності, переконання, людина, рефлексія, методологія, матеріалізм, ідеалізм.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №1

1. Сутність і структура світогляду. Основні компоненти та рівні світогляду.
2. Дофілософські типи світогляду.
3. Особливості філософського знання. Основне питання філософії. Структура філософського знання.
4. Філософія і наука.
5. Роль філософії у житті суспільства та особистості.

Питання для обговорення

1. Термін «філософія» перекладається із старогрецької як «любов до мудрості». У чому, на ваш погляд, полягає різниця між поняттями «знання» і «мудрість»? А що ж додає мудрості?
2. Що ви очікуєте від вивчення філософії?
3. Які проблеми людського існування називають вічними? Як вирішуєте ці питання ви?
4. Поміркуйте над виразом: "філософія є формою духовної діяльності людини".
5. Охарактеризуйте структуру філософського знання.
6. Проаналізуйте взаємозв'язок філософії та культури.
7. В яких життєвих ситуаціях людина найчастіше стикається із світоглядними питаннями?
8. Як формувався ваш світогляд? Які компоненти у ньому ви хочете розвинути?
9. Чому філософія не є наукою?
10. Що таке «синкретизм» та для якого періоду він найбільш характерний?

Тематика філософських есе

1. Мудрість – це ...
2. Матеріалізм чи ідеалізм: що я обираю?
3. Філософія – це не для мене, тому, що...
4. Який сенс мого життя?
5. Від чого залежить мій світогляд?
6. «Наука – це те, що Ви знаєте, філософія – те, чого не знаєте» (Бертран Рассел).
7. «Філософія допомагає залишитись людиною за будь-яких екстремальних обставин» (Л.А.Сенека).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Сутність і структура світогляду. Основні компоненти та рівні світогляду.

1. Причепій, Є. М., Черній А. М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид. центр «Академія», 2005. С. 9-15.

2. Кремень, В. Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції [Текст]: підручник. Київ: Книга, 2005. С. 12-17.
3. Пазенок В.С. Філософія Навчальні посібники. Київ: Академвидав, 2008. С. 6-9.

2. Дофілософські типи світогляду.

1. Причепій Є. М., Черній А. М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид. центр «Академія», 2005. С. 12-15.
2. Кремень, В. Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції [Текст]: підручник. Київ: Книга, 2005. С. 17-22.
3. Пазенок В.С. Філософія Навчальні посібники. Київ: Академвидав, 2008. С. 9-18.

3. Особливості філософського знання. Основне питання філософії.

Структура філософського знання.

1. Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко Філософія [Текст] : Навч. посібник. Київ: Вікар, 2010. С.15-21
2. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид. центр «Академія», 2005. С.20-31.

4. Філософія і наука.

1. В.Л. Петрушенко Філософія :підручник для студ. вищих закл. освіти III-IV рівнів акредитації. Львів : Магнолія-2006, 2009. С. 30-34
2. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції [Текст]: підручник. Київ: Книга, 2005. С. 22-25.

5. Роль філософії у житті суспільства та особистості.

1. Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко Філософія [Текст] : Навч. посібник. Київ: Вікар, 2010. С. 21-24.

ТЕМА 2. ФІЛОСОФІЯ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

Ключові поняття та терміни: сансара, карма, брахман-атман, дао, інь та янь, космоцентризм, логос, субстанція, атомізм, «ейдос», софістика, маевтика, кініки, гедонізм, апорія, стоїцизм, епікуреїзм, скептицизм, буття, категорії.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №2

ПЛАН

1. Світоглядні ідеї та філософські школи Стародавнього Китаю.
2. Ортодоксальні та неортодоксальні школи Індії. Буддизм.
3. Етапи розвитку Античної філософії. Натурфілософські школи досократівського періоду.
4. Класичний період розвитку Античної філософії (Сократ, Платон, Аристотель).
5. Філософія елліністичного періоду (кініки, стоїки, скептики, епікурейці).

Питання для обговорення

1. У якій із шкіл ідеалом людини є «шляхетна людина»?
2. Якою є «досконаломудра» людина у давньокитайській філософії?
3. В якому із напрямів східної філософії розглядаються поняття сансари та нирвани? Чи є між ними взаємозв'язок?
4. Які на вашу думку причини світового поширення та авторитету буддизму як однієї із трьох Світових релігій? Порівняйте тези буддизму із засадами християнського аскетизму.
5. Яка антична школа стверджувала, що все складається з атомів?
6. Хто з античних філософів є автором концепції ідеальної держави?
7. У чому особливість сократівського методу маевтики?
8. Яке значення «Золотого правила» Конфуція для суспільства?
9. Кому належить вислів «Людина – міра усіх речей»?
10. У чому суть першої ідеалістичної системи античності?
11. «Платон мені друг, але істина дорожча». Кому належить цей вислів? Про що він свідчить?
12. Закінчіть та поясніть вислів: «Я знаю, що я нічого не знаю...»

Тематика філософських есе

1. Софістика сьогодні.
2. Епікурейці чи стоїки, що б я обрав?
3. Сократ, Платон чи Аристотель, – якого вчителя обрав би я!
4. «Знищення одного є народженням іншого» (Аристотель).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Світоглядні ідеї та філософські школи Стародавнього Китаю.

1. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції [Текст]: підручник. Київ: Книга, 2005. С. 60-67.
2. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид. центр «Академія», 2001. С. 50-56.

2. Ортодоксальні та неортодоксальні школи Індії. Буддизм.

1. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції [Текст]: підручник. Київ: Книга, 2005. С. 51-60.

3. Етапи розвитку Античної філософії. Натурфілософські школи досократівського періоду.

1. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид. центр «Академія», 2001. С. 57-64.

2. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції [Текст]: підручник. Київ: Книга, 2005. С. 77-91.

3. Ярошовець В.І. Філософія як історія філософії [Текст]: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2010. С. 30-38.

4. Класичний період розвитку Античної філософії (Сократ, Платон, Аристотель).

1. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид. центр «Академія», 2001. С. 64-70.

2. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції [Текст]: підручник. Київ: Книга, 2005. С. 92-103.

3. Ярошовець В.І. Філософія як історія філософії [Текст]: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2010. С. 42-48.

5. Філософія елліністичного періоду (кініки, стоїки, скептики, епікурейці).

1. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид. центр «Академія», 2001. С. 70-72.

2. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції [Текст]: підручник. Київ: Книга, 2005. С. 108-112.

3. Ярошовець В.І. Філософія як історія філософії [Текст]: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2010. С. 51-60.

ТЕМА 3. ФІЛОСОФІЯ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

Ключові поняття та терміни: апологетика, патристика, схоластика, теоцентризм, томізм, креаціонізм, номіналізм, реалізм, універсалії, пантеїзм, геліоцентризм, гуманізм, антропоцентризм, геоцентризм.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №3

ПЛАН

1. Релігійний характер середньовічного світогляду і філософії.
2. Періоди апологетики, патристики та схоластики. Номіналісти та реалісти. (К.Тертулліан, А.Августин, Ф.Аквінський, П.Абеляр).
3. Ідейний зміст світогляду Ренесансу та особливості італійського Відродження.
4. Ідеологія Реформації (Лютер, Кальвін, Цвінглі).
5. Розвиток натурфілософських вчень епохи Відродження (М.Кузанський, Дж.Бруно, Г.Галілей).

Питання для обговорення

1. Як вирішувалось питання віри та розуму у Середньовіччі?
2. У який із періодів Середньовіччя відбувався захист християнських учень від критики античних філософів?
3. Що таке пантеїзм і яка його роль у формуванні засад новоєвропейської науки?
4. Кого із філософів називають «батьком середньовічної схоластики» і чому?
5. Назвіть характерні ознаки гуманізму. Що цей термін означав у XV столітті?
6. Проаналізуйте тезу: «Вірую, бо це абсурдно».
7. Які суттєві відмінності християнського антропоцентризму та антропоцентризму у епоху Відродження?
8. Кому належить теорія тотожності абсолютного максимуму та абсолютного мінімуму?
9. Ф.Аквінський запропонував п'ять доказів буття Бога:
 - ✓ «Оскільки все в світі рухається, то має бути «першодвигун», або «першопоштовх» руху – Бог».
 - ✓ «Всі явища і предмети мають причину свого виникнення та існування. Першопричиною усього є Бог».
 - ✓ «Все в світі існує не випадково, а з необхідністю. Ця необхідність – Бог».
 - ✓ «Всі речі мають різні ступені досконалості. Тому повинно існувати абсолютне мірило досконалості – Бог».
 - ✓ «У природі все має певний сенс, доцільність свого існування. А, значить, повинна існувати «остання» і головна ціль – Бог».Чи переконливі вони для вас? Обґрунтуйте.

Тематика філософських есе

1. Томізм і неотомізм: чи повинна змінюватись релігія?
2. Як співіснують у моєму світогляді віра та знання?
3. Ставлення до жінки в епоху Середньовіччя та Відродження.
4. «А вона таки крутиться!» (Дж.Бруно).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Релігійний характер середньовічного світогляду і філософії.

1. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції [Текст]: підручник. Київ: Книга, 2005. С. 128-131.
2. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид. центр «Академія», 2005. С. 75-76.
3. Петрушенко В.Л. Філософія :підручник для студ. вищих закл. освіти III-IV рівнів акредитації Львів : Магнолія-2006, 2009. С.81-86.

2. Періоди апологетики, патристики та схоластики. Номіналісти та реалісти (К.Тертулліан, А.Августин, Ф.Аквінський, П.Абеляр).

1. Петрушенко В.Л. Філософія :підручник для студ. вищих закл. освіти III-IV рівнів акредитації Львів : Магнолія-2006, 2009. С.86-99.
2. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції [Текст]: підручник. Київ: Книга, 2005. С. 134-145.

3. Ідейний зміст світогляду Ренесансу та особливості італійського Відродження.

1. Петрушенко В.Л. Філософія :підручник для студ. вищих закл. освіти III-IV рівнів акредитації Львів : Магнолія-2006, 2009. С.101-103.
2. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції [Текст]: підручник. Київ: Книга, 2005. С. 156-160.

4. Ідеологія Реформації (Лютер, Кальвін, Цвінглі).

1. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2008. С. 52-54.

5. Розвиток натурфілософських вчень епохи Відродження (М.Кузанський, Дж.Бруно, Г.Галілей).

1. В.Л. Петрушенко Філософія : підручник для студ. вищих закл. освіти III-IV рівнів акредитації. Львів : Магнолія-2006, 2009. С.109-114.
2. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції [Текст]: підручник. Київ: Книга, 2005. С. 152-156.

ТЕМА 4. ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКА КЛАСИЧНА ФІЛОСОФІЯ

Ключові поняття та терміни: раціоналізм, емпіризм, наука, деїзм, абсолютна ідея, індукція, дедукція, апріорний, категоричний імператив, антиномія, трансцендентальний, «річ-в-собі», діалектика.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №4

ПЛАН

1. Філософія Нового часу. Раціоналізм та емпіризм.
2. Проблема людини в філософії Просвітництва (Ж.Ламетрі, Ж.-Ж.Руссо).
3. І. Кант – фундатор німецької класичної філософії. Його основні ідеї.
4. Філософські погляди Г.Гегеля.
5. Антропологічний принцип Л.Фейєрбаха.

Питання для обговорення

1. Хто є автором вислову: «Я мислю, отже я існую»? Прокоментуйте думку автора.
2. «Бути – означає бути сприйнятим» (Дж.Берклі). Поясніть суб'єктивно-ідеалістичний характер цієї тези.
3. Назвіть ім'я представника німецької класичної філософії, який виводив усі окреслення світобудови із діяльності «абсолютної ідеї»?
4. У чому суть релігійно-філософського вчення «деїзм», яке його значення у історії філософії?
5. Що, на думку Г. Гегеля, постає причиною руху та розвитку?
6. Сформулюйте «категоричний імператив» І.Канта. Охарактеризуйте його моральні та правові аспекти.
7. Чому І.Кант є агностиком?
8. Який напрям у філософії Нового часу підтримував цю тезу: «Найкращим із доведень є досвід, якщо він ґрунтується на експерименті»?
9. Для якого із періодів західноєвропейської класичної філософії характерні ідеї історичного прогресу, вдосконалення суспільства через освіту та виховання?
10. За що Л.Фейєрбах критикував Г.Гегеля?

Тематика філософських есе

1. «Річ у собі» та «річ для нас» (феномени та ноумени): чи підтримую я І.Канта?
2. Теорія розвитку у формі «теза – антитеза – синтез» у моєму житті.
3. «Все дійсне – розумне, все розумне – дійсне» (Г.Гегель).
4. І.Кант – ригорист, а я?
5. «Людина людині Бог» (Л.Фейєрбах).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія Нового часу. Раціоналізм та емпіризм.

1. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції [Текст]: підручник. Київ: Книга, 2005. С. 164-182.
2. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид. центр «Академія», 2005. С. 87-109.

2. Проблема людини в філософії Просвітництва (Ж.Ламетрі, Ж.-Ж.Руссо).

1. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції [Текст]: підручник. Київ: Книга, 2005. С. 182-185.

3. І. Кант – фундатор німецької класичної філософії. Його основні ідеї.

1. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції [Текст]: підручник. Київ: Книга, 2005. С. 202-207.

4. Філософські погляди Г.Гегеля.

1. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид. центр «Академія», 2005. С. 127-134.

2. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції [Текст]: підручник. Київ: Книга, 2005. С. 214-220.

5. Антропологічний принцип Л.Фейєрбаха.

1. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид. центр «Академія», 2005. С. 134-135.

2. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції [Текст]: підручник. Київ: Книга, 2005. С. 220-223.

ТЕМА 5. СУЧАСНА ЗАХІДНА ФІЛОСОФІЯ.

Ключові поняття та терміни: «філософія життя», феноменологія, ірраціоналізм, волюнтаризм, тотальність, екзистенціалізм, несвідоме, герменевтика, сцієнтизм, верифікація, парадигма, архетип, позитивізм, структуралізм.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №5 ПЛАН

1. Виникнення сучасної філософії та її особливості.
2. «Філософія життя» (Ф.Ніцше).
3. Психоаналітична філософія: фройдизм та неофройдизм.
4. Екзистенціалізм.
5. Сучасна «філософія науки»: позитивістський напрям у філософії.
6. Феноменологія та герменевтика.

Питання для обговорення

1. Чому А.Шопенгауер вважається засновником некласичної філософії?
2. Що таке «екзистенція»?
3. Що вирізняє класичну і некласичну філософію?
4. У чому полягає «бунт проти розуму» в сучасній філософії?
5. Яким було ставлення Ф.Ніцше до християнства? За що Ф.Ніцше піддавав критиці християнську мораль?
6. Як пояснював причини кризи культури Ф.Ніцше?
7. Яку переоцінку цінностей зробив Ф.Ніцше?
8. Що означає термін «сублімація» у З.Фрейда?
9. У чому полягають особливості позитивістського напрямку у філософії?
10. Назвіть основні етапи розвитку позитивізму та основних представників кожного з них.
11. У чому полягає принцип верифікації?
12. Кому належить цей вислів та, що він означає: «Людина народжена бути вільною, приречена на свободу»?

Тематика філософських есе

1. Свобода як умова розвитку науки.
2. «Хто не любить самоти, той не любить свободи, бо лише наодинці можна бути вільним» (А.Шопенгауер).
3. Ваше ставлення до концепції культури та історії О.Шпенглера.
4. Чинники, що спричинили прояви особливостей філософії у ХХ столітті.
5. «Людина є тим, чим вона хоче бути» (Ж.-П. Сартр).
6. Свобода – це вседозволеність, чи відповідальність?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Виникнення сучасної філософії та її особливості.

1. Бондаревич І.М. Філософія: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2013. С. 130-132.
2. Волинка Г.І., Гусев В.І., Огородник І.В., Федів Ю.О. Вступ до філософії: Історико-філософська пропедевтика: Підручник. Київ: Вища шк., 1999. С. 417-427.
3. Татаркевич В. Історія філософії: Т. 3: Філософія ХІХ століття і новітня. Львів: Свічадо, 1999. С. 5-14.
4. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2008. С. 113-114.

2. «Філософія життя» (Ф.Ніцше).

1. Бондаревич І.М. Філософія: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2013. С. 143-150.
2. Кремень В. Г., Ільїн В.В. Філософія: Логос, Софія, Розум [Підруч. для студ. вищ. навч. закл.] Київ: Книга, 2006. С. 219-227.
3. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид. центр «Академія», 2008. С. 174-184.
4. Татаркевич В. Історія філософії: Т. 3: Філософія ХІХ століття і новітня. Львів: Свічадо, 1999. С. 196-204.
5. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2008. С. 114-117.

3. Психоаналітична філософія: фрейдизм та неофрейдизм.

1. Бондаревич І.М. Філософія: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2013. С. 150-153.
2. Волинка Г.І., Гусев В.І., Огородник І.В., Федів Ю.О. Вступ до філософії: Історико-філософська пропедевтика: Підручник. Київ: Вища шк., 1999. С. 490-500.
3. Кремень В. Г., Ільїн В.В. Філософія: Логос, Софія, Розум [Підруч. для студ. вищ. навч. закл.] Київ: Книга, 2006. С. 233-240.
4. Татаркевич В. Історія філософії: Т. 3: Філософія ХІХ століття і новітня. Львів: Свічадо, 1999. С. 363-371.
5. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2008. С. 117-121.
6. Філософія: Підручник для вищої школи. Харків: Прапор, 2004. С. 191-194.

4. Екзистенціалізм.

1. Бондаревич І.М. Філософія: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2013. С. 150-162.
2. Волинка Г.І., Гусев В.І., Огородник І.В., Федів Ю.О. Вступ до філософії: Історико-філософська пропедевтика: Підручник. Київ: Вища шк., 1999. С. 457-478.

3. Кремень В. Г., Ільїн В.В. Філософія: Логос, Софія, Розум [Підруч. для студ. вищ. навч. закл.] Київ: Книга, 2006. С. 248-265.
4. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид. центр «Академія», 2005. С. 191-201.
5. Татаркевич В. Історія філософії: Т. 3: Філософія ХІХ століття і новітня. Львів: Свічадо, 1999. С. 424-423.
6. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2008. С. 121-123.

5. Сучасна «філософія науки»: позитивістський напрям у філософії.

1. Бондаревич І.М. Філософія: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2013. С. 137-143.
2. Кремень В. Г., Ільїн В.В. Філософія: Логос, Софія, Розум [Підруч. для студ. вищ. навч. закл.] Київ: Книга, 2006. С. 227-232
3. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид. центр «Академія», 2005. С. 143-162.
4. Татаркевич В. Історія філософії: Т. 3: Філософія ХІХ століття і новітня. Львів: Свічадо, 1999. С. 15-42.
5. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2008. С. 123-127.

6. Феноменологія і герменевтика.

1. Бондаревич І.М. Філософія: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2013.С.150-162.
2. Волинка Г.І., Гусєв В.І., Огородник І.В., Федів Ю.О. Вступ до філософії: Історико-філософська пропедевтика: Підручник. Київ: Вища шк., 1999. С. 450-457; 500-546.
3. Кремень В. Г., Ільїн В.В. Філософія: Логос, Софія, Розум [Підруч. для студ. вищ. навч. закл.] Київ: Книга, 2006. С. 266-275.
4. Татаркевич В. Історія філософії: Т. 3: Філософія ХІХ століття і новітня. Львів: Свічадо, 1999. С. 260-273.
5. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2008. С. 127-130.
6. Філософія: Підручник для вищої школи. Харків: Прапор, 2004. С. 194-196.

ТЕМА 6. УКРАЇНЬСЬКА ФІЛОСОФІЯ

(Самостійне опрацювання)

Ключові поняття та терміни: кордоцентризм, соборність, всеєдність, есхатологія, серце, щастя, мораль, «споріднена праця», виховання, макрокосм, нерівність, дух, традиції.

1. Особливості української філософської думки та основні періоди її розвитку.
2. Філософія Київської Русі.
3. Гуманістичні ідеї у філософській думці України (XV-XVI ст).
4. Філософія Києво-Могилянської академії та її вклад у розвиток професійної філософії в Україні.
5. Філософія Г.Сковороди.
6. Філософія в Україні XIX-XX ст.
7. Філософія української національної ідеї (В.Липинський, Д.Донцов).

Питання для обговорення

1. Які особливості та характерні риси української філософії?
2. Які проблеми цікавили філософів Київської Русі?
3. Основні ідеї філософії Р. Оріховського.
4. Розкрийте особливості філософських курсів Києво-Могилянської академії.
5. Чому Г. Сковороду називали українським Сократом?
6. Коли вперше виникає професійна філософія в Україні?
7. Який навчальний заклад на теренах України був першим вищим навчальним закладом?
8. У чому суть «філософії серця» П.Юркевича?
9. Дайте характеристику розвитку філософської думки в Україні періоду романтизму.
10. Які філософські проблеми були в центрі української філософії в XIX ст.?
11. Що таке національна філософія?

Тематика філософських есе

1. «Світ ловив мене, але не спіймав» (Г.Сковорода).
2. Людина – істота духовна.
3. Мудрість і знання у філософії Київської Русі.
4. Як я розумію націоналізм?
5. Г.Сковорода – український Сократ.
6. Яке значення для Вас має вивчення української філософії?
7. Щаслива людина та, яка займається улюбленою справою.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Особливості української філософської думки та основні періоди її розвитку.

1. Бондаревич І.М. Філософія: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2013. С.174-181.
2. Кремень В. Г., Ільїн В.В. Філософія: Логос, Софія, Розум [Підруч. для студ. вищ. навч. закл.] Київ: Книга, 2006. С. 325-357.

3. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид. центр «Академія», 2005. С. 201-240.
4. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2008. С. 82-85.
5. Філософія: Підручник для вищої школи. Харків: Прапор, 2004. С. 194-196.

2. Філософія Київської Русі.

1. Бондаревич І.М. Філософія: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2013. С. 181-185.
2. Кремень В. Г., Ільїн В.В. Філософія: Логос, Софія, Розум [Підруч. для студ. вищ. навч. закл.] Київ: Книга, 2006. С. 326-330.
3. Огородник І.В., Огородник В.В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій: Навч. посіб. Київ: Вища шк.: Т-во «Знання», КОО, 1999. С. 17-71.
4. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид. центр «Академія», 2005. С. 201-215.
5. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2008. С. 85-89.

3. Гуманістичні ідеї у філософській думці України (XV-XVI ст).

1. Бондаревич І.М. Філософія: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2013. С. 185-189.
2. Кремень В. Г., Ільїн В.В. Філософія: Логос, Софія, Розум [Підруч. для студ. вищ. навч. закл.] Київ: Книга, 2006. С. 326-330.
3. Огородник І.В., Огородник В.В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій: Навч. посіб. Київ: Вища шк.: Т-во «Знання», КОО, 1999. С. 71-91.
4. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид. центр «Академія», 2005. С. 215-225.
5. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2008. С. 89-94.

4. Філософія Києво-Могилянської академії та її вклад у розвиток професійної філософії в Україні.

1. Волинка Г.І., Гусев В.І., Огородник І.В., Федів Ю.О. Вступ до філософії: Історико-філософська пропедевтика: Підручник. Київ: Вища шк., 1999. С. 349-360.
2. Огородник І.В., Огородник В.В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій: Навч. посіб. Київ: Вища шк.: Т-во «Знання», КОО, 1999. С. 200-251.
3. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид. центр «Академія», 2005. С. 230-240.
4. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2008. С. 94-102.

5. Філософія Г.Сковороди.

1. Волинка Г.І., Гусев В.І., Огородник І.В., Федів Ю.О. Вступ до філософії: Історико-філософська пропедевтика: Підручник. Київ: Вища шк., 1999. С. 360-368.
2. Кремень В. Г., Ільїн В.В. Філософія: Логос, Софія, Розум [Підруч. для студ. вищ. навч. закл.] Київ: Книга, 2006. С. 334-339.
3. Огородник І.В., Огородник В.В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій: Навч. посіб. Київ: Вища шк.: Т-во «Знання», КОО, 1999. С. 251-265.
4. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид. центр «Академія», 2005. С. 225-230.
5. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2008. С. 102-105.

6. Філософія в Україні XIX-XX ст.

1. Волинка Г.І., Гусев В.І., Огородник І.В., Федів Ю.О. Вступ до філософії: Історико-філософська пропедевтика: Підручник. Київ: Вища шк., 1999. С. 546-609.
2. Кремень В. Г., Ільїн В.В. Філософія: Логос, Софія, Розум [Підруч. для студ. вищ. навч. закл.] Київ: Книга, 2006. С. 346-351.
3. Огородник І.В., Огородник В.В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій: Навч. посіб. – К.: Вища шк.: Т-во «Знання», КОО, 1999. С. 353-388.
4. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид. центр «Академія», 2005. С. 240-253.
5. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2008. С. 105-113.

ТЕМА 7. ФІЛОСОФСЬКЕ ВЧЕННЯ ПРО БУТТЯ

Ключові поняття та терміни: буття, онтологія, метафізика, існування, небуття, реальність, субстанція, плюралізм, дуалізм, монізм, матерія, речовина, поле, рух, простір, час.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №6

ПЛАН

1. Категорія буття: її зміст і специфіка. Основні форми буття.
2. Поняття субстанції. Різноманітні філософські підходи до визначення поняття «субстанція».
3. Буття матеріального. Матерія та її властивості. Види матерії та типи матеріальних систем.
4. Рух, види руху.
5. Простір і час – форми буття матерії. Основні властивості простору та часу.

Питання для обговорення

1. Чи є синонімами слова: буття, існування, реальність?
2. «Буття є, а небуття не існує» (Парменід). Чи можна це твердження заперечити? Чи справді небуття не існує? Чи може минуле бути виявом небуття?
3. Як визначали буття в атомістичній школі античності?
4. Прокоментуйте думки М. Гайдеггера та вкажіть аспекти людиновимірності проблеми буття: «Буття далі, ніж будь-яке суще, і все ж ближче людині, ніж будь-яке суще, чи то камінь, чи тварина, витвір мистецтва, машина, ангел чи Бог. Буття – це найближче. Однак близьке залишається для людини найбільш далеким».
5. До якого із типів матеріальних систем належите ви?
6. Чому простір має зворотній характер, а час незворотній?
7. Як ви розумієте «незнищуваність», «нестворюваність» матерії?
8. Які ви знаєте властивості матерії?

Тематика філософських есе

1. Концепція інтуїтивного бачення буття як альтернатива науковому підходу.
2. Як я розумію власне буття?
3. Що характерне для мене – пристосування чи освоєння світу?
4. «Всесвіт, це колосальне об'єднання всього існуючого, повсюдно являє нам лише матерію і рух» (П.Гольбах).
5. «Ідеальне – це третій рід буття, що не збігається ані з матеріальним, ані з психічним буттям» (С.Франк).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Категорія буття: її смисл і специфіка. Основні форми буття.

1. Причепій, Є.М. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів Є.М. Причепій, А.М. Черній, В.Д. Гвоздецький. Київ : Вид. центр «Академія», 2005. С. 253-262 .

2. Філософія: підручник для студ. вищих закл. освіти III-IV рівнів акредитації В.Л.Петрушенко. Львів : Магнолія-2006, 2009. С.25-270.
3. Гусев В. І. Вступ до метафізики. К.іїв : Либідь, 2004. С.71-90.

2. Поняття субстанції. Різноманітні філософські підходи до визначення поняття субстанції.

- 1.Філософія: навч. посіб. В.С. Пазенок. Навчальні посібники. Київ : Академвидав, 2008. С.112-115.
2. Гусев В. І. Вступ до метафізики. Київ : Либідь, 2004. С.98-102.

3. Буття матеріального. Матерія, її властивості. Види матерії та типи матеріальних систем.

- 1.Філософія :підручник для студ. вищих закл. освіти III-IV рівнів акредитації /В. Л. Петрушенко. Львів : Магнолія-2006, 2009. С.270-276.
2. Гусев В. І. Вступ до метафізики. Київ : Либідь, 2004. С. 140-160.
3. Данильян О.Г., Тараненко В.М. Основи філософії. Навч. посібник. Харків: Право, 2003. http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/4%20KURS/4/1/05H2R5_2.htm

4. Рух, види руху.

- 1.Філософія: навч. посіб. В.С. Пазенок. Навчальні посібники. Київ : Академвидав, 2008. С.115.
2. Гусев В. І. Вступ до метафізики. Київ : Либідь, 2004. С.160-165.

5. Простір і час – форми буття матерії. Основні властивості простору і часу.

- 1.Філософія [Текст] : Навч.посібник. Л.В.Губерський, І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та ін. Київ : Вікар, 2010. С.139-142.
- 2.Філософія: навч. посіб. В.С. Пазенок. Навчальні посібники. Київ : Академвидав, 2008. С.116-118.
3. Данильян О.Г., Тараненко В.М. Основи філософії. Навч. посібник. Харків: Право, 2003. http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/4%20KURS/4/1/05H2R5_3.htm

ТЕМА 8. ФІЛОСОФІЯ СВІДОМОСТІ ТА ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ПІЗНАННЯ

Ключові слова та терміни: свідомість, суб'єкт, об'єкт, практика, пізнання, гносеологія, істина, методологія, розвиток, мова, чуттєве, раціональне, емоції, почуття, логіка.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №7 ПЛАН

1. Походження свідомості, її соціально-практична суть і основні властивості.
2. Структурні рівні та функції свідомості.
3. Визначальна роль соціального у еволюції свідомості. Роль мови та інших соціокультурних факторів у виникненні та розвитку свідомості.
4. Проблема гносеології у філософії.
5. Основні складові пізнавального процесу. Єдність чуттєвого та раціонального у пізнанні.
6. Проблема істини у філософії.
7. Методологія наукового пізнання.

Питання для обговорення

1. Назвіть біологічні передумови свідомості. Чи можна їх вважати причиною виникнення свідомості?
2. Що таке духовний світ людини?
3. Чи можливе мислення без мови?
4. Чому саме практичний спосіб буття був необхідний для появи у людини свідомості?
5. Який основний зміст суспільної свідомості, та через які форми вона проявляється?
6. Назвіть основні форми людського пізнання.
7. Чим чуттєве пізнання відрізняється від раціонально-логічного?
8. Яку роль у пізнанні відіграє практична діяльність?
9. У чому відмінність між помилкою та брехнею?
10. Чи є взаємозв'язок між абсолютною та відносною істиною?

Тематика філософських есе

1. Творчість та світогляд.
2. Пізнання як вид духовної діяльності.
3. Я і суспільна свідомість.
4. Проблеми гуманізації сучасної науки.
5. Раціональне або чуттєве пізнання, що характерне для мене?
6. Чи потрібна науковцю інтуїція?
7. Освіта – це відповідальність.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Походження свідомості, її соціально-практична суть і основні властивості.

1. Причепій, Є. М., Черній А.М., Гвоздецький В. Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Вид. центр «Академія», 2005. С. 286-292.
2. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль : Астон, 2008. С. 141-142.
3. Філософія: Підручник для вищої школи. Харків : Прапор, 2004. С. 349-353.

2. Структурні рівні та функції свідомості.

1. Причепій, Є. М., Черній А.М., Гвоздецький В. Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Вид. центр «Академія», 2005. С. 297-304.
2. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації. 2-ге видання, виправлене і доповнене. Львів: «Новий Світ-2000», «Магнолія плюс», 2003. С. 304-311.
3. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль : Астон, 2008. С. 145-149.
4. Філософія: Підручник для вищої школи. Харків : Прапор, 2004. С. 360-370.

3. Визначальна роль соціального у еволюції свідомості. Роль мови та інших соціокультурних факторів у виникненні та розвитку свідомості.

1. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації. 2-ге видання, виправлене і доповнене. Львів: «Новий Світ-2000», «Магнолія плюс», 2003. С. 297-304.

4. Проблема гносеології у філософії.

1. Причепій, Є. М., Черній А.М., Гвоздецький В. Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Вид. центр «Академія», 2005. С. 304-314.
2. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль : Астон, 2008. С. 153-155.
3. Філософія: Підручник для вищої школи. Харків : Прапор, 2004. С. 413-424.

5. Основні складові пізнавального процесу. Єдність чуттєвого та раціонального у пізнанні.

1. Причепій, Є. М., Черній А.М., Гвоздецький В. Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Вид. центр «Академія», 2005. С. 314-323.
2. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль : Астон, 2008. С. 153-158.

6. Проблема істини у філософії.

1. Причепій, Є. М., Черній А.М., Гвоздецький В. Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Вид. центр «Академія», 2005. С. 327-331.
2. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль : Астон, 2008. С. 159-163.
3. Філософія: Підручник для вищої школи. Харків : Прапор, 2004. С. 424-431.

7. Методологія наукового пізнання.

1. Причепій, Є. М., Черній А.М., Гвоздецький В. Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Вид. центр «Академія», 2005. С. 323-327.
2. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль : Астон, 2008. С. 163-173.
3. Філософія: Підручник для вищої школи. Харків : Прапор, 2004. С. 473-490.

ТЕМА 9. ФІЛОСОФІЯ РОЗВИТКУ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Ключові поняття та терміни: діалектика, розвиток, випадковість, дійсність, еклектика, загальне, закон, заперечення, зміст, категорія, кількість, метафізика, міра, можливість, наслідок, необхідність, одиничне, причина, протилежність, протиріччя, софістика, стрибок, сутність, форма, явище, якість.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №8

ПЛАН

1. Діалектика як теорія розвитку. Принципи діалектики.
2. Поняття закономірності та закону. Проблема класифікації законів.
3. Основні закони діалектики та їх роль у осмисленні процесу розвитку.
4. Категорії діалектики (загальне і одиничне, сутність і явище, зміст і форма, необхідність і випадковість, можливість і дійсність, причина і наслідок).

Питання для обговорення

1. Головною відмінністю діалектики та метафізики є розуміння якої категорії?
2. Чи стикалися ви із протиріччями у повсякденному житті? Чи доводилось вам їх вирішувати та якими способами? Наведіть приклади.
3. Що визначають джерелом розвитку у діалектиці?
4. Як співвідносяться між собою поняття «рух» та «розвиток»?
5. Як називається концепція, згідно якої у світі все наперед визначено Богом, або світовим духом, сила яких неминуча?
6. Як пов'язані між собою якість та кількість? Наведіть приклади.
7. Який із законів діалектики вказує, що розвиток відбувається не по колу, а по спіралі?
8. Що таке якість об'єкта? Наведіть приклади.
9. Чи відрізняються між собою «протилежність» та «суперечність»?
10. Що у діалектиці визначають як здійснену можливість?
11. Який із законів діалектики зображує система «теза-антитеза-синтез»?
12. Що таке «стрибок» в діалектиці?
13. Проаналізуйте міркування давньогрецьких філософів. Геракліт критикуючи погляди Гомера писав: «...цей наймудріший із елеатів сказав: «нехай згине ворожнеча між богами та людьми», не розуміючи, що із зникненням боротьби «все зникне».

Тематика філософських есе

1. Чи існує випадковість?
2. Один день мого життя в законах діалектики.
3. Догматизм чи релятивізм, що властиво мені?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Діалектика як теорія розвитку. Принципи діалектики.

1. Петрушенко В. Л. Філософія : підручник для студ. вищих закл. освіти III-IV рівнів акредитації. Львів : Магнолія-2006, 2009. С.394-497, 422-427.

2. *Поняття закономірності та закону. Проблема класифікації законів.*

1. Губерський Л.В. Надольний І.Ф., Андрущенко В.П. Філософія [Текст] : Навч. посібник. Київ : Вікар, 2010. С.157-158.

3. *Основні закони діалектики та їх роль у осмисленні процесу розвитку.*

1. Петрушенко В. Л. Філософія : підручник для студ. вищих закл. освіти III-IV рівнів акредитації. Львів : Магнолія-2006, 2009. С.402-415.

2. Губерський Л.В. Надольний І.Ф., Андрущенко В.П. Філософія [Текст] : Навч. посібник. Київ : Вікар, 2010. С.158-162.

4. *Категорії діалектики (загальне і одиничне, сутність і явище, зміст і форма, необхідність і випадковість, можливість і дійсність, причина і наслідок).*

1. Губерський Л.В. Надольний І.Ф., Андрущенко В.П. Філософія [Текст] : Навч. посібник. Київ : Вікар, 2010. С.163-166.

Тема 10. ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

Ключові поняття та терміни: антропогенез, масова свідомість, соціальна практика, індивідуальність, особистість, сенс життя, смерть, людина, демографія.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №9

ПЛАН

1. Людина як об'єкт філософського осмислення.
2. Проблема життя і смерті в духовному досвіді людства.
3. Проблема людської свободи.
4. Суспільство, його історичне виникнення та суть. Структура й функції суспільства.
5. Основні чинники суспільного розвитку.
6. Типологія суспільства.

Питання для обговорення

1. Що вивчає філософська антропологія?
2. Як змінювалися уявлення про людину в історії філософії?
3. Що таке «антропосоціогенез»?
4. Чи існує взаємозв'язок біологічного та соціального в людині?
5. Назвіть основні базові потреби людини.
6. Чи існує відмінність у поняттях «людина», «індивід», «особистість»?
7. Що таке смерть і як людина повинна ставитися до неї?
8. У чому специфіка предмета дослідження соціальної філософії?
9. Розкрийте зміст основних напрямів і концепцій суспільного розвитку.
10. Порівняйте основні підходи до типології суспільства – формаційний та цивілізаційний.

Тематика філософських есе

1. «Саме тому, що окрема людина неповноцінна й слабка, людські істоти існують разом» (А.Адлер).
2. «Всі суспільні явища, а особливо – функціонування соціальних інститутів, повинні бути осмислені як результат рішень людських індивідів» (К.Поппер).
3. Роль ідеології в суспільному житті.
4. Роль духовних чинників в життєдіяльності суспільства.
5. Місце та роль традицій в духовному житті суспільства.
6. Я і суспільство: актуальні проблеми взаємозв'язку.
7. Місце та роль людини в сучасному суспільстві.
8. Ідеал людяності та цінність людського життя.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Людина як об'єкт філософського осмислення.

1. Причепій, Є. М., Черній А.М., Гвоздецький В. Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Вид. центр «Академія», 2005. С. 342-368.

2. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль : Астон, 2008. С. 183-187.

2. Проблема життя і смерті в духовному досвіді людства.

1. Андрущенко В., Михальський М. Соціальна філософія. Курс лекцій. Том 2. Київ : Генеза, 1993. С. 150-220.
2. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль : Астон, 2008. С. 183-187.
3. Філософія: Підручник для вищої школи. Харків : Прапор, 2004. С. 629-637.

3. Проблема людської свободи.

1. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2008. С. 189-192.

4. Суспільство, його історичне виникнення і суть. Структура і функції суспільства.

1. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації. 2-ге видання, виправлене і доповнене. Львів : «Новий Світ-2000», «Магнолія плюс», 2003. С. 453-464.
2. Причепій Є.М., Черній А.М., Гвоздецький В.Д. Філософія [Текст]: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Вид. центр «Академія», 2008. С. 425-433.
3. Філософія: Підручник для вищої школи. Харків : Прапор, 2004. С. 530-547.
4. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль : Астон, 2008. С. 192-196.

5. Основні чинники суспільного розвитку.

1. Повар А.М., Сулятицька Т.В. Філософія: навчально-методичний посібник Кам'янець-Подільській : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2015. С. 111-121.
2. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль : Астон, 2008. С. 198-199.

6. Типологія суспільства.

1. Сілаєва Т.О. Філософія: Навчальний посібник. Тернопіль : Астон, 2008. С. 199-202.

Тема 11. ЕТИКА

Ключові поняття та терміни: мораль, моральна свідомість, добро, зло, ставлення до життя, норми, честь, гідність, етика спілкування.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №10

ПЛАН

1. Етика як філософська наука. Мораль як соціальний феномен.
2. Головні етапи історичного розвитку етичної думки.
3. Поняття і структура моральної свідомості. Категорії етики.
4. Мораль та інші форми суспільного життя.
5. Моральне спілкування як творчість. Педагогічна етика.

Питання для обговорення

1. Що вивчає наука етика?
2. Визначте основні завдання етики.
3. Доведіть, що добро і зло є діалектичне ціле.
4. Назвіть «базові» норми етики вченого.
5. В чому полягає зв'язок моральної культури та професійної підготовки вчителя?

Тематика філософських есе

1. Що є основною функцією моралі?
2. Чи існує прогрес у галузі моральної культури людства?
3. Чи потрібен людині власний «досвід зла»?
4. Як співвідносяться честь і гідність людини?
5. Може чи ні відчувати людина сором перед самим собою?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Етика як філософська наука. Мораль як соціальний феномен.

1. Етика : Навч. посіб. / В.О.Лозовий, М.І.Панов, О.А.Стасевська та ін.; Київ : Юрінком Інтер, 2007. С. 3-12.
2. Малахов В.А. Етика : Курс лекцій: Навч. посібник. Київ : Либідь, 1996. С. 13-46.
3. Мовчан В.С. Етика : Навч. посіб. – 3-тє вид., випр. і доп. Київ : Знання, 2007. С. 16-38.

2. Головні етапи історичного розвитку етичної думки.

1. Етика : Навч. посіб. / В.О.Лозовий, М.І.Панов, О.А.Стасевська та ін.; Київ : Юрінком Інтер, 2007. С. 14-36.
2. Мовчан В.С. Етика : Навч. посіб. – 3-тє вид., випр. і доп. Київ : Знання, 2007. С. 45-205.

3. Поняття і структура моральної свідомості. Категорії етики.

1. Етика : Навч. посіб. / В.О.Лозовий, М.І.Панов, О.А.Стасевська та ін.; Київ : Юрінком Інтер, 2007. С. 81-96.

2. Малахов В.А. Етика : Курс лекцій: Навч. посібник. Київ : Либідь, 1996. С. 77-110.
3. Мовчан В.С. Етика : Навч. посіб. – 3-тє вид., випр. і доп. Київ : Знання, 2007. С. 253-263, 326-360.

4. Мораль та інші форми суспільного життя.

1. Етика : Навч. посіб. / В.О.Лозовий, М.І.Панов, О.А.Стасевська та ін.; Київ : Юрінком Інтер, 2007. С. 113-127.
2. Малахов В.А. Етика : Курс лекцій: Навч. посібник. Київ : Либідь, 1996. С. 40-46.
3. Мовчан В.С. Етика : Навч. посіб. – 3-тє вид., випр. і доп. Київ : Знання, 2007. С. 32-45.

5. Моральне спілкування як творчість. Педагогічна етика.

1. Етика : Навч. посіб. / В.О.Лозовий, М.І.Панов, О.А.Стасевська та ін.; Київ : Юрінком Інтер, 2007. – С. 171-179, 197-204.
2. Малахов В.А. Етика : Курс лекцій: Навч. посібник. Київ : Либідь, 1996. С. 257-302.
3. Мовчан В.С. Етика : Навч. посіб. – 3-тє вид., випр. і доп. Київ : Знання, 2007. С. 393-397, 415-421.

ТЕМА 12. ЕСТЕТИКА

Ключові поняття та терміни: естетика, мистецтво, прекрасне, потворне, трагічне, комічне, ідеал, гармонія, «золотий перетин», мімесис, міра, піднесене, героїчне, низьке, гумор, насолода.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №11

ПЛАН

1. Естетика в системі філософського знання. Причини виникнення та основні етапи розвитку
2. Поняття естетичної свідомості та різноманітність її форм: творчий потенціал людської праці; об'єкт естетичної діяльності.
3. Основні категорії естетики.
4. Мистецтво як особливий вид естетичної діяльності.
5. Педагогіка як естетична сфера діяльності.

Питання для обговорення

1. У якому столітті термін «естетика» увійшов до науки?
2. Як називались розрахунки такого співвідношення між частинами, наприклад, людського тіла або архітектурної споруди, дотримання якого при зображенні або будівництві (споруди) забезпечило б їх досконалість?
3. Вкажіть протилежну категорію до категорії «низьке».
4. Як називається один із головних принципів, на якому ґрунтується класичне мистецтво, котрий полягає в специфічному і різноманітному наслідуванні явищ природи і соціальної дійсності?
5. Хто з античних філософів ввів поняття мімесису як обґрунтування основного принципу творчої діяльності митця?
6. В комічному більше, ніж в інших категоріях естетики, виражається історична та національна специфіка. Як ви це розумієте?
7. У якій формі в мистецтві відображається співіснування та взаємозв'язок трагічного і комічного в житті?

Тематика філософських есе

1. Проблема естетичного смаку
2. Естетичне виховання у сім'ї (досвід моєї родини).
3. Прекрасне в епоху інформаційного суспільства

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Естетика в системі філософського знання. Причини виникнення та основні етапи розвитку.

1. Естетика: Підручник / Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко, Л. Ю. Кучерюк; За заг. ред. Л. Т. Левчук. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2006. – С. 7-28.
2. Мовчан В.С. Естетика. Витоки та джерела найдавніших естетичних уявлень. – URL: <https://textbook.com.ua/etika-ta-estetika/1473446665/s-3>
3. Естетика: навчальний посібник для педагогів / за ред. Т.І.Андрущенко. - К.: «МП Леся», 2014. - С.7-9.

2. Поняття естетичної свідомості та різноманітність її форм: творчий потенціал людської праці; об'єкт естетичної діяльності.

1. Естетика: Підручник / Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко, Л. Ю. Кучерюк; За заг. ред. Л. Т. Левчук. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2006. – С. 28-47.
2. Мовчан В.С. Естетика. Естетична свідомість: закономірності становлення, форми виявлення. – URL: <https://textbook.com.ua/etika-ta-estetika/1473446665/s-11>
3. Естетика: навчальний посібник для педагогів / за ред. Т.І.Андрущенко. - К.: «МП Леся», 2014. - С.26-68.

3. Основні категорії естетики.

1. Естетика: навчальний посібник для педагогів / за ред. Т.І.Андрущенко. - К.: «МП Леся», 2014. - С.69-94.
2. Естетика: Підручник / Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко, Л. Ю. Кучерюк; За заг. ред. Л. Т. Левчук. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2006. – С. 67-107.

4. Мистецтво як особливий вид естетичної діяльності.

1. Естетика: Підручник / Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко, Л. Ю. Кучерюк; За заг. ред. Л. Т. Левчук. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2006. – С. 108-146, 182-232.
2. Естетика: навчальний посібник для педагогів / за ред. Т.І.Андрущенко. - К.: «МП Леся», 2014. - С.291-490.

5. Педагогіка як естетична сфера діяльності.

1. Естетика: навчальний посібник для педагогів / за ред. Т.І.Андрущенко. - К.: «МП Леся», 2014. - С.491-579.

ТЕМА 13. ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ

Ключові поняття та терміни: цінності, культура, цивілізація, взаємозв'язок, творчість, діяльність, діалог, прогрес, світова культура, національна культура, традиції, цивілізаційний процес, цінності культури, аксіологія.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ №12

ПЛАН

1. Цінності та ціннісне ставлення до світу як фундамент культури.
2. Поняття культури у філософії. Суттєві ознаки культури.
3. Поняття цивілізації. Взаємозв'язок культури і цивілізації.
4. Співвідношення загального та національного в культурі.
5. Культура і творчість.

Питання для обговорення.

1. Як називається галузь філософії, що досліджує цінності як фундамент світу культури?
2. У чому відмінність утилітарних та неутилітарних цінностей?
3. Які науки досліджують культуру?
4. Чи є відмінність між внутрішнім та зовнішнім діалогом культури?
5. Чи є відмінними характерні ознаки цивілізації у Л.Моргана та О.Шпенглера?
6. Чи можна визначити культуру як сферу людської свободи та творчості?
7. Хто вперше ввів чітке розрізнення культури та цивілізації?

Тематика філософських есе

1. Сучасна людина: продукт культури чи цивілізації?
2. Філософська творчість: дух часу чи стан душі?
3. Людина ХХІ ст.: можливі проблеми та здобутки.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Цінності та ціннісне ставлення до світу як фундамент культури.

1. Філософія : Навчальний посібник / За ред. Т.О.Сілаєвої. Тернопіль : Астон, 2008, С. 173-176.
2. Причепій Є.М. Філософія : підручник – 3-тє вид., стер. / Київ : Академвидав, 2009. С. 331-338.
3. Повар А.МА. Філософія : навчально-методичний посібник / Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2015. С. 130-144.
4. Етика : Навч. посіб. / В.О.Лозовий, М.І.Панов, О.А.Стасевська та ін.; Київ : Юрінком Інтер, 2007. С. 101-103.

2. Поняття культури у філософії. Суттєві ознаки культури.

1. Філософія : Навчальний посібник / За ред. Т.О.Сілаєвої. Тернопіль : Астон, 2008, С. 176-179.
2. Причепій Є.М. Філософія : підручник – 3-тє вид., стер. / Київ : Академвидав, 2009. С. 368-370.

3. Петрушенко В.Л. Філософія : Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівні акредитації. 2-ге видання, виправлене і доповнене. Львів : «Новий світ-20000», «Магнолія плюс», 2003. С. 475-481.

3. Поняття цивілізації. Взаємозв'язок культури і цивілізації.

1. Петрушенко В.Л. Філософія : Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівні акредитації. 2-ге видання, виправлене і доповнене. Львів : «Новий світ-20000», «Магнолія плюс», 2003. С. 481-484, 488-496.

2. Філософія : Навчальний посібник / За ред. Т.О.Сілаєвої. Тернопіль : Астон, 2008, – С. 180-182.

3. Взаємозв'язок між культурою та цивілізацією. – URL: <http://osvita.ua/vnz/reports/culture/10850/>

4. Взаємозв'язок між культурою та цивілізацією. – URL: https://studopedia.su/5_4891_vzaiemozvyazok-kulturi-ta-tsivilizatsii.html

4. Співвідношення загального та національного в культурі.

1. Історія української культури: Курс лекцій (під загальною редакцією доктора історичних наук С.О.Костилюєвої. – К.: ІВЦ „Видавництво „Політехніка”, 2010. С. 15-20.

2. Петрушенко В.Л. Філософія : Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівні акредитації. 2-ге видання, виправлене і доповнене. Львів : «Новий світ-20000», «Магнолія плюс», 2003. С. 484-488.

3. Національна культура – складова світової культури. – URL: https://pidruchniki.com/1376102556994/kulturologiya/natsionalna_kultura_skladova_svit_ovoyni_kulturi

5. Культура і творчість.

1. Філософія : Навчальний посібник / За ред. Т.О.Сілаєвої. Тернопіль : Астон, 2008, – С. 179-180.

2. Культура, цінності, творчість. – URL: https://studopedia.com.ua/1_19378_lektsiya--kultura-tsinnosti-tvorchist.html

3. Культура, цінності, творчість. – URL: https://stud.com.ua/25908/filosofiya/lyudina_kultura_tvorchist

ПИТАННЯ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Дайте визначення філософії.
2. Одна з форм суспільної свідомості – сукупність духовних уявлень, заснованих на вірі у надприродні сили, а також відповідна поведінка та дії.
3. Що об'єднує міф з філософією?
4. Спосіб пізнання, дослідження явищ природи та суспільного життя.
5. У якому із напрямів філософії визнається первинність матерії відносно свідомості, духу?
6. Що вивчає філософська антропологія?
7. У чому суть ідеалістичної філософії?
8. Головні відмінності філософії від науки.
9. Вчення, що досліджує позафізичні, незмінні, надійні підстави суцього.
10. У якому з розділів філософії основним є поняття «істини»?
11. Назвіть основу світу, згідно з ученням Демокрита.
12. Якою є основна проблематика конфуціанства?
13. Хто є засновником даосизму?
14. У якому з напрямів східної філософії стверджується, що життя – це страждання?
15. Якій із шкіл належить моральний ідеал «досконаломудрої людини».
16. Античний філософ, який стверджував: «Я знаю лише те, що я нічого не знаю».
17. Що є основою речей за Платоном?
18. Основні школи елліністичного періоду античної філософії.
19. Хто є автором вислову: «Все тече, все змінюється, і не можна двічі увійти до однієї і тієї ж річки»?
20. Кому із античних філософів належить метод маевтики?
21. Хто є автором вислову: «Вірую, бо це абсурдно»?
22. У який період історії філософії виникла проблема «подвійної істини»?
23. Засновник філософії томізму.
24. Вкажіть філософів періоду Середньовіччя?
25. Яка з названих проблем стала причиною суперечок між номіналістами та реалістами в середньовічній філософії?
26. Періоди середньовічної філософії.
27. Головна особливість філософії епохи Відродження.
28. У чому суть ідеї пантеїзму?
29. Ідеологи протестантизму в період північного Відродження.
30. До якої ідейної позиції належали погляди Дж.Бруно?
31. Мислитель, який вважав, що від народження мозок людини є «чистою дошкою», тобто в ньому немає нічого, окрім простої здатності бути органом пізнання і мислення.
32. Філософ, який стверджував, що емпіричний досвід має мінливий, нестійкий характер, а за допомогою відчуттів людина сприймає світ залежно від обставин, і тому надії слід покласти на розум.

33. Головна проблема філософії Нового Часу.
34. Хто є автором категоричного імперативу?
35. Філософ, який відстоював тезу про множинність субстанцій.
36. Хто є автором вислову: «Я мислю, отже я існую»?
37. Як Г.Гегель називав свою філософську систему?
38. Яким терміном І.Кант позначив «суть»?
39. Філософське вчення Л.Фейєрбаха.
40. Хто із філософів представляв дійсність як розвиток «абсолютного духу»?
41. Структура людської психіки яку запропонував З.Фрейд.
42. Кому із філософів належить ідея «переоцінки цінностей» європейської культури?
43. Хто є автором творів «Так говорив Заратустра», «Антихристиянин»?
44. До якого напрямку сучасної філософії належать А.Камю, Ж.-П.Сартр, К.Ясперс?
45. Вчення, згідно з яким основою світу є щось нерозумне (воля, інстинкт), а джерелом пізнання інтуїція, почуття.
46. Проблема сенсу життя є однією з головних питань якого із напрямів сучасної філософії.
47. Хто із мислителів вважав найважливішим мотивом життєдіяльності особистості «волю до влади»?
48. Хто є засновником позитивізму?
49. Автор основних принципів феноменології.
50. Проблема свободи у філософії Ж.-П.Сартра.
51. Антеїзм, як прикметна риса філософської думки України.
52. Кому із давньоруських мислителів належить твір «Слово про закон та благодать»?
53. Автор праці «Серце та його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого».
54. Назвіть засновника української традиції «філософії серця».
55. Складові філософської концепції Г.Сковороди.
56. Концепція кордоцентризму.
57. Автор вчення про ноосферу.
58. Хто з названих філософів продовжив традицію «філософії серця», яку започаткував Г.Сковорода?
59. Вітчизняний дослідник проблеми взаємозв'язку мови та мислення, автор праці «Думка та мова».
60. Прибічник теорії інтегрального націоналізму.
61. Що досліджує онтологія?
62. Концепції щодо кількості існуючих субстанцій .
63. Яке розуміння субстанції у ідеалізмі?
64. У якому із філософських напрямів визнається існування множини вихідних основ і начал буття?
65. Спосіб існування матерії.
66. Найвища форма руху матерії.
67. Розкрийте сутність поняття часу.
68. Розкрийте сутність поняття простору.
69. Основні форми буття.

70. Що таке «соціально-організована матерія»?
71. У якому з філософських напрямків свідомість розглядається як властивість високоорганізованої матерії?
72. Що притаманно людській свідомості?
73. У чому унікальність кожної національної мови?
74. Суб'єктивний образ об'єктивного світу.
75. Естетична свідомість.
76. Форми відображення в залежності від типів матеріальних систем.
77. Правова свідомість.
78. Свідомість у розумінні вульгарних матеріалістів.
79. Як розуміли свідомість представники гілозоїзму?
80. Форми чуттєвого пізнання дійсності.
81. Головне питання гносеології.
82. Розкрийте сутність поняття пізнання.
83. Емпіричні методи пізнання.
84. Істина, яка відображає предмет в повному об'ємі.
85. Вчення, що вважає джерелом і критерієм знання розум.
86. Автор твердження: «Душа людини від природи є «чистою дошкою» (tabula rasa), на якій чуттєвий досвід малює свої візерунки».
87. Закон заперечення заперечення Г. Гегеля.
88. Агностицизм.
89. Що є основою пізнання та її рушійною силою?
90. Як у сучасній теорії пізнання сприймається суб'єкт пізнання.
91. Діалектика як філософський метод.
92. Філософ, засновник античної діалектики.
93. Основний критерій істини.
94. Предмет вивчення філософської антропології.
95. Як визначає людину Декарт?
96. Трудова теорія про визначальні чинники антропогенезу.
97. Кому належить визначення: «Людина – це міра всіх речей...»?
98. Що позначає поняття антропосоціогенез?
99. В чому К. Маркс бачить сутність людини?
100. Предмет вивчення соціальної філософії.
101. Вчення про ноосферу.
102. Поняття «друга природа» .
103. Вкажіть термін для позначення процесу входження індивіда в суспільство та культуру, а також процес освоєння соціокультурного простору.
104. Вкажіть найбільш повне визначення поняття «суспільство».
105. Суспільна свідомість, її форми.
106. Моральна свідомість.
107. Форми раціонального пізнання дійсності.
108. Чим особлива «жива матерія»?
109. Хто із стародавніх філософів уперше використовує поняття «філософія»?
110. Яка з форм світогляду є історично найпершою?
111. Який античний мислитель вперше в історії філософії класифікував науки?

112. Яке начало, згідно з вченням Аристотеля, є активним?
113. Філософське вчення, згідно з яким Бог створив світ, дав першопоштовх і надалі не втручається у світ.
114. Що досліджує герменевтика?
115. Хто з філософів вважається засновником феноменології?
116. Що таке екзистенція?
117. Який з типів цивілізації формується в наш час?
118. Що є причиною розвитку у діалектиці?
119. Яку назву має метод розроблений З.Фройдом?
120. Закон діалектики, що вказує напрям, форму та результат процесу розвитку.
121. Що є предметом етики?
122. Які завдання етики в сучасних умовах?
123. Чи належать категорії етики добро і зло до провідних понять моральної свідомості?
124. Які види професійної етики Вам відомі?
125. Моральна культура спілкування та етикет.
126. Які категорії є складовими структури моральної свідомості?
127. Чи простежуються в пам'ятках книжності Київської Русі етичні ідеї?
128. У чому сенс морального вчинку?
129. У якому столітті термін «естетика» увійшов до науки?
130. Хто із філософів розумів прекрасне як «вічну ідею», яка відбивається, втілюється в конкретних речах?
131. Як називались розрахунки такого співвідношення між частинами, наприклад, людського тіла або архітектурної споруди, дотримання якого при зображенні або будівництві (споруди) забезпечило б їх досконалість?
132. Який німецький філософ вперше застосував слово «естетика»?
133. Вкажіть протилежну категорію до категорії «низьке».
134. Яка із категорій естетики є найбільш загальною?
135. Як називається один із головних принципів, на якому ґрунтується класичне мистецтво, котрий полягає в специфічному і різноманітному наслідуванні явищ природи і соціальної дійсності?
136. Хто з античних філософів ввів поняття мімезису як обґрунтування основного принципу творчої діяльності митця?
137. Фовізм, кубізм, абстрактне мистецтво, експресіонізм, супрематизм, дадаїзм, конструктивізм, футуризм – це основні напрями якого із періодів розвитку мистецтва?
138. Протилежність до категорії «прекрасного», в якій заперечується гармонія, міра та досконалість?
139. Як визначається поняття «Естетичний ідеал»?
140. Чи існує зв'язок між міфом, ритуалом та культурою?
141. Що є предметом філософії культури?
142. Які завдання виконує філософія культури?
143. Хто є автором теорії «зіткнення цивілізацій»?
144. Які цінності належать до загальнолюдських?
145. Коли вияв національної культури стає надбанням світової?

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Структура і типологія світогляду. Роль світогляду в житті людини.
2. Філософія, релігія та мистецтво як форми людського освоєння світу.
3. Сучасна оцінка вихідних філософських ідей буддизму.
4. Сучасна оцінка основних ідей конфуціанства.
5. Основне питання філософії. Принципи класифікації філософських напрямків.
6. Антична філософія як виток сучасної європейської цивілізації.
7. Здобутки філософських шкіл пізньої античної філософії.
8. Вплив античної філософії на розвиток української філософської думки та культури.
9. Вплив ідей візантійської патристики на культуру Київської Русі.
10. Пантеїзм, як специфічна риса філософії Відродження.
11. Боротьба сенсуалізму та раціоналізму у філософії Нового часу.
12. Тлумачення пізнання у філософії Нового часу.
13. Філософські ідеї європейського Просвітництва та їх сучасне значення.
14. Філософські погляди Т. Гоббса та Дж. Локка на природу та походження держави.
15. Суб'єктивний ідеалізм Фіхте.
16. Соціально-демократичні (І.Франко) та ліберально-демократичні (М.Драгоманов) тенденції у поглядах на суспільний розвиток.
17. Марксистське трактування суспільства та антропосоціогенезу людини. Зміст матеріалістичного розуміння історії.
18. Соціальні та наукові передумови філософії життя. Ірраціональний волонтаризм А. Шопенгауера.
19. Класична і неklasична європейська філософія: їх взаємні переваги та недоліки.
20. Вплив філософії життя на неklasичну філософію.
21. Неофрейдизм. Тенденції його розвитку у ХХ столітті.
22. Персоналізм як напрямок філософії ХХ століття.
23. Провідні напрями релігійної філософії ХХ століття.
24. Вплив екзистенціалізму на культуру та мистецтво сьогодення.
25. Сучасна релігійно-філософська доктрина протестантизму.
26. Еволюціонізм Тейяра де Шардена.
27. Роль православних братств та братських шкіл у розвитку філософії та освіти в Україні.
28. Духовні пошуки І.Вишенського.
29. Філософсько-світоглядні ідеї Т.Шевченка.
30. Розвиток філософії в українській діаспорі у ХХ ст.
31. Значення проблеми буття для філософії.
32. Свідомість і мова.
33. Суспільство та природа, історичні типи їх взаємодії.
34. Соціальна структура сучасного суспільства.
35. Політична система суспільства та її структура.
36. Держава-ядро політичної системи суспільства.
37. Основні аспекти проблеми свободи в етичних поглядах Л. Українки.
38. Поняття морального обов'язку в етиці І. Франка.
39. Толерантність і повага як виміри людського спілкування

40. Головні парадигми осягнення прекрасного в історії естетичної думки.
41. Шляхи розвитку мистецтва в культурі XX та XXI ст.
- 42.. Жанри сучасного кіномистецтва.
43. Романтична філософія культури (Й-Г.Гердера).
- 44.Феноменологічна концепція кризи культури.
- 45.Криза як забуття життєвіту (Е.Гуссерль).
- 46.Культура і цивілізація в концепції О. Шпенглера.
- 47.Ніцше про аполлонівське та діонісійське начала в європейській культурі.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Філософія та світогляд. Структура світогляду.
2. Розкрийте сутність міфологічного і релігійного світогляду та їх відмінність від філософського світогляду.
3. Особливості та структура філософського знання.
4. Філософія і наука. Філософська рефлексія.
5. Філософія Стародавньої Індії. Основні філософські школи та їх вчення.
6. Філософська думка Стародавнього Китаю. Конфуцій про людину та її виховання. Даосизм про начала буття.
7. Антична філософія досократівського періоду (мілетська, піфагорійська, елеатська школи, філософія Геракліта).
8. Особливості класичної доби античної філософії (софісти, Сократ, Платон, Аристотель).
9. Сутність філософії Платона: світ речей і світ ідей. Поняття ідеалізму.
10. Елліністичний період античної філософії (епікуреїзм, стоїцизм).
11. Етапи розвитку християнської середньовічної філософії. Апологетика, патристика, схоластика.
12. Проблема співвідношення віри і розуму у середньовічній філософії.
13. Антропологічний характер філософії Відродження.
14. Філософські ідеї Північного Відродження (Реформація).
15. Пантеїзм філософії Відродження. Філософія М.Кузанського, Дж. Бруно.
16. Емпіричний напрямок у філософії Нового часу. Поняття індуктивного методу.
17. Раціоналістичний напрямок філософії Нового часу (Р.Декарт, Б.Спіноза, Г.Лейбніц).
18. Філософські ідеї Просвітництва (Д.Дідро, Вольтер, Ж.-Ж.Руссо).
19. Німецька класична філософія: загальна характеристика.
20. Кантова революція в пізнанні: критичний аналіз пізнавальних здібностей людини (три ступені пізнання), категоричний імператив.
21. Абсолютний ідеалізм Г.Гегеля (абсолютна ідея, діалектика, філософія історії).
22. Антропологічний матеріалізм Л.Фейербаха і сучасність.
23. Особливості та основні напрями сучасної світової філософії.
24. Перегляд класичної моделі світорозуміння. Виникнення позитивізму. «Перший позитивізм» О.Конта і Г.Спенсера.
25. «Філософія життя». Філософські погляди Ф.Ніцше. Ідея надлюдини в філософії Ф.Ніцше.
26. Ідея несвідомого і психоаналіз З.Фрейда. Структура психіки особистості за З.Фрейдом.
27. Проблеми людини та її існування в філософії екзистенціалізму. М.Гайдеггер, Ж.-П. Сартр, А.Камю, К.Ясперс.
28. Феноменологія та філософська герменевтика.
29. Сучасна релігійна філософія. Неотомізм, його антропоцентрична переорієнтація. Християнський еволюціонізм П.Тейяра де Шардена.
30. Постмодерна філософія.
31. Дохристиянські витоки української філософії.

32. Філософська думка в культурі Київської Русі. Розуміння філософії як «любові до мудрості».
33. Києво-Могилянська академія, її вплив на формування філософської думки України.
34. Григорій Сковорода: вчення про дві натури і три світи; концепція «спорідненої праці» та розуміння щастя.
35. Український романтизм. “Філософія серця” П.Д.Юркевича.
36. Українська філософська та суспільно-політична думка другої половини ХІХ-ХХ століття.
37. Філософія української національної ідеї (В.Липинський, Д.Донцов).
38. Онтологія як філософська дисципліна, її предмет та основна проблематика. Метафізика як онтологія буття.
39. Категорія буття в історико-філософському контексті.
40. Поняття про субстанцію.
41. Поняття матерії, його історичний генезис. Єдність матерії, руху, простору та часу.
42. Філософське розуміння руху. Форми руху.
43. Простір і час – форми буття матерії. Властивості простору та часу.
44. Буття Бога у філософській інтерпретації.
45. Свідомість як вища форма відображення дійсності. Структура свідомості. Свідоме та несвідоме.
46. Еволюція філософських уявлень про свідомість.
47. Суспільна природа свідомості. Свідомість та мова.
48. Духовне життя суспільства та його структура. Буденна і теоретична свідомість, форми суспільної свідомості.
49. Діалектика як вчення про розвиток та спосіб філософування. Основні закони діалектики.
50. Категорії діалектики як загальні форми відображення буття.
51. Проблема пізнаваності світу в філософії. Скептицизм, агностицизм.
52. Практика – критерій істини, основа і ціль пізнання. Види практики.
53. Єдність чуттєвого і раціонального моментів пізнання.
54. Місце інтуїції у пізнанні.
55. Проблема істини в філософії. Співвідношення абсолютної та відносної істини.
56. Людина як об’єкт соціально-філософського аналізу. Проблема сутності людини в філософії.
57. Парадокси людської свободи.
58. Соціальне буття людини як реальний життєвий процес. Діяльність і спілкування як форми існування соціуму.
59. Основні філософські підходи до пошуків сенсу життя.
60. Глобальні проблеми сучасності. Гуманізм як ціннісна основа вирішення глобальних проблем.
61. Проблема статі в філософії. Фемінізм як явище сучасної культури
62. Цивілізація як соціокультурне явище. Сучасна цивілізація, її особливості та протиріччя.
63. Сутність глобальних екологічних проблем сучасності.

64. Суспільство як процес. Проблема сенсу історії.
65. Генеза соціальних спільнот: рід, плем'я, етнос, нація.
66. Сутність духовного життя суспільства.
67. Проблема національної ідентичності. Націоналізм.
68. Поняття культури. Структура і функції культури. Культура і цивілізація.
69. Наука і суспільство. Етичні проблеми сучасної науки.
70. Філософія історії про спрямованість історичного розвитку. Поняття прогресу. Перспективи розвитку людства.
71. Етика як філософська наука. Мораль як соціальний феномен.
72. Головні етапи історичного розвитку етичної думки.
73. Поняття і структура моральної свідомості. Категорії етики.
74. Мораль та інші форми суспільного життя.
75. Моральне спілкування як творчість. Педагогічна етика.
76. Естетика в системі філософського знання. Причини виникнення та основні етапи розвитку
77. Поняття естетичної свідомості та різноманітність її форм: творчий потенціал людської праці; об'єкт естетичної діяльності.
78. Основні категорії естетики.
79. Мистецтво як особливий вид естетичної діяльності.
80. Педагогіка як естетична сфера діяльності.
81. Цінності та ціннісне ставлення до світу як фундамент культури.
82. Поняття культури у філософії. Суттєві ознаки культури.
83. Поняття цивілізації. Взаємозв'язок культури та цивілізації.
84. Співвідношення загального та національного в культурі.
85. Культура й творчість.

СЛОВНИК ФІЛОСОФСЬКИХ ТЕРМІНІВ

Абсолют (лат. *absolutus* – довершений, безумовний, необмежений) – те, що нічим не зумовлене, ні від чого не залежне. У філософії під абсолютном розуміють Бога, субстанцію, ідею (Гегель). Абсолютне протилежне відносному.

Абстракція (лат. *abstractio* – віддалення) – мислене відокремлення окремих властивостей предметів і перетворення їх на самостійні об'єкти (наприклад, електропровідність, твердість, вартість тощо).

Абсурд (лат. *absurdus* – немилослівний, безглуздий) – нісенітниця, позбавлена сенсу дія. У філософії Камю – одне з головних понять, яке характеризує життя людини.

Агностицизм (грец. *agnostos* – неізнаний) – напрям у філософії, прихильники якого заперечують пізнаванність суті речей, об'єктивної істини (Юм, Кант, позитивісти). Агностики протиставляють світ як він нам даний (пізнаваний) і світ сам по собі (принципово недосяжний). Знання, з їх точки зору, не дає відображення сутності дійсності, а в кращому разі обслуговують утилітарні потреби людей. Корені агностицизму в принциповій незавершеності процесу пізнання.

Аксіологія (грец. *axios* – цінний) – вчення про цінності, філософська дисципліна, яка вивчає ціннісне ставлення людини до світу – етичне, естетичне, релігійне та ін.

Аксіоматичний метод – спосіб побудови наукової теорії, коли за її основу беруться аксіоми, з яких усі інші твердження цієї теорії виводяться логічним шляхом (доведенням).

Альтернатива (лат. *alterno* – чергую, змінюю) – вибір між двома суперечливими можливостями.

Альтруїзм – моральний принцип, в основі якого бажання блага іншому. А. протилежний егоїзму.

Аморалізм – нігілістичне ставлення до моральних норм.

Аналіз – метод пізнання, який полягає в розчленуванні цілого на частини.

Аналітична філософія – напрям у сучасній західній філософії, який зводить філософську діяльність до аналізу мови.

Аналогія – умовивід, в якому на основі схожості предметів за одними ознаками робиться висновок про їх можливу схожість за іншими ознаками. А. складає основу моделювання.

Антитеза (грец. *aititesis* – протиставлення) – твердження, яке заперечує тезу (вихідне твердження).

Антропологізм – філософська концепція, яка всі світоглядні проблеми (що таке світ, суспільство, Бог та ін.) розглядає крізь призму людини. Людина є мірою всіх речей (Протагор).

Антропологія філософська – філософське вчення про людину (Шелер, Гелен, Тейяр де Шарден), яке виводить культуру зі специфіки природи людини.

Антропоцентризм – філософський принцип, згідно з яким людина вважається центром Всесвіту, найвищою метою всього, що відбувається у світі.

Апологети (грец. *apologetikos* – захисний) – ранньохристиянські письменники (Юстін, Тертуліан, Оріген) III ст, які захищали від критики християнське вчення; захисники певних течій, учень.

Апорія (грец. *aporia* – *непрохідність, безвихідь*) – проблема, що важко піддається вирішенню, пов'язана із суперечністю між даними спостереження і досвідом та їх аналізом у мисленні; суперечність у міркуванні, корені якої перебувають за межами логіки. Відкрив А. Зенон з Елеї (апорії руху – Ахілл і черепаха, простору і часу). Поняття А. близьке за змістом до антиномії.

Апостеріорі (лат. *a posteriori* – *з наступного*) – знання, набуте в процесі досвіду.

Апріорі (лат. *a priori* – *з попереднього досвіду*) – ідеї, форми пізнання, які, на думку деяких мислителів, наявні в свідомості до досвіду, не набуті з досвіду. У філософії Канта категорії проголошуються апріорними формами мислення. Апріоризм близький до концепції вроджених ідей. Протилежним до А. є поняття апостеріорі.

Архетип – первинні, вроджені психічні структури, первинні схеми образів фантазії, що містяться в так званому колективному несвідомому й апріорно формують активність уяви; складають основу загальнолюдської символіки, виявляються у міфах і віруваннях, снах, творах літератури тощо.

Аскетизм (грец. *asketes* – *добре навчений, подвижник*) – моральне вчення, яке пропагує крайнє обмеження потреб людини, відмову від життєвих благ. Протилежне гедонізму.

Атман – дух, душа, активне свідоме начало в індійській ведичній традиції.

Безкінечне – протяжність, кінець якої безперервно віддаляється. Діалектично пов'язане з скінченим.

Брахман – світова душа, духовне абсолютне начало в індійській ведичній філософії.

Буддизм – одна з трьох світових релігій (поряд з християнством та ісламом). Виходячи з положення, що життя є страждання, в основі якого лежать бажання, буддизм пропонує свій шлях подолання страждань. Учить про перевтілення душі (сансара), про закон відплати за вчинені проступки (карма). Метою життя буддиста є досягнення нірвани – злиття з божественною першоосновою Всесвіту.

Буття – 1) найзагальніша визначеність речей, з якої розпочинається процес пізнання (Гегель). Перш ніж визначати, яка річ, відбувається констатація її буття; 2) найзагальніша властивість всього суцього (і матеріальні речі та ідеї, і цінності мають буття й об'єднуються людиною в єдиний світ); 3) буття як об'єктивне існування на противагу фантому, ілюзії.

Відчуження – стан напруги, ворожості щодо суб'єктивного і об'єктивного, духовного і матеріального, розумного і стихійного, особистого і суспільного. У загальному значенні – це відношення між творцем і творінням, яке збунтувалось і живе власним життям, нав'язуючи свою логіку творцю; термін широко вживався в німецькій класичній філософії (Фіхте, Гегель, Фейєрбах) і марксизмі.

Відчуття – відображення у свідомості людини певних сторін, якостей предметів, які безпосередньо діють на органи чуття.

Віра – не обґрунтоване розумом прийняття існування чогось (Бога, долі, моральних чеснот іншого, Атлантиди, наукових об'єктів) за істину та дії, що відповідають цим прийняттям.

Волюнтаризм (лат. *voluntarius* – *залежність від волі*) – течія в метафізиці (і психології), яка в основу світових процесів ставить волю як ірраціональне, тобто

несвідоме начало. Найвідоміші представники – Шопенгауер, Ніцше, які проголосили основою всіх явищ світу і людського життя волю.

Вульгарний матеріалізм – течія в матеріалізмі XVIII–XIX ст. (Бюхнер, Фохт), яка спрощено зводила свідомість людини до фізіологічних процесів. Особливості мислення вони визначали залежно від клімату, їжі та ін.

Гедонізм (грец. *hedono* – насолода) – етичне вчення, яке проголошує метою життя людини насолоду (Епікур, просвітники та ін.).

Герменевтика (грец. *hermenevein* – пояснювати, тлумачити) – філософський метод тлумачення та розуміння феноменів культури, зокрема текстів, їх залежності від контексту культури, в якому він існував, і від культури суб'єкта, який здійснює інтерпретацію.

Гілозоїзм (грец. *hyle* – туг, *zoe* – життя) – погляд, згідно з яким матерія наділена чуттєвістю, яка різною мірою властива неживим, живим тілам і людині (Бруно, Спіноза).

Гіпотетико-дедуктивний метод – спосіб теоретичного дослідження, який передбачає створення системи дедуктивно пов'язаних між собою гіпотез, з яких виводять твердження про емпіричні факти.

Гносеологія – теорія пізнання, одна з головних філософських дисциплін, яка досліджує закономірності процесу пізнання.

Громадянське суспільство – суспільство, в якому існує і постійно розширюється сфера вільного волевиявлення, яке сприяє розкриттю внутрішнього потенціалу людей і досягається через систему інституцій і відносин, покликаних забезпечити умови для самореалізації окремих індивідів та їхніх об'єднань.

Гуманізм (лат. *humanus* – людський) – 1) ідейний напрям у культурі Відродження, який обстоював право на існування незалежної від релігії світської культури; 2) риса світогляду, яка в розумінні людини виходить з «вічних цінностей» і «природних прав». Г. долає національні, расові, релігійні та соціальні обмеженості у ставленні до людини.

Дао – одне з основних понять китайської філософії, означає першопричину, що породжує речі, дорогу, долю, пустоту.

Дедукція (лат. *deductio* – виводжу) – метод пізнання, в основі якого рух думки від загального до одиничного.

Деїзм (лат. *deus* – Бог) – філософське вчення, згідно з яким Бог створив світ, дав першопоштовх і надалі не втручається у справи.

Детермінізм (лат. *determinans* – той, що визначає, обмежує) – пояснення явищ на основі причинної зумовленості. Принцип Д. є провідним у науці та матеріалістичній філософії.

Діалектика (грец. *dialectike* – мистецтво вести бесіду) – один з методів філософії, згідно з яким будь-яке явище перебуває в зміні, розвитку, в основі якого взаємодія (боротьба) протилежностей (Гегель. Маркс). Основні ідеї Д. за Гегелем: перехід кількісних змін в якісні, взаємопроникнення протилежностей і заперечення заперечення.

Діалектичний матеріалізм – термін, яким позначалась філософія К. Маркса в радянському марксизмі. Діалектика Гегеля була ідеалістичною, а матеріалізм Фейєрбаха був недіалектичним (метафізичним). Маркс поєднав матеріалізм і діалектику.

Досвід – сукупність переживань людини. Виділяють зовнішній досвід, зумовлений відносинами з іншими людьми чи речами світу, і внутрішній, в основі якого – саморефлексія, роздуми.

Дуалізм (лат. *dualis* – *двокий*) – світогляд, який вихідними вважає два рівноправні та протилежні начала (матерію і дух, світле і темне).

Евдемонізм – античний принцип життєрозуміння, пізніше в етиці – принцип тлумачення й обґрунтування моралі, за яким щастя (блаженство) є найвищою метою життя.

Евристика (грец. *heuristike* – *находжу*) – наукова дисципліна, яка досліджує процес творчості й намагається віднайти його закономірності.

Егоїзм (фр. *egoisme* – *себелюбство*) – спосіб мислення і поведінки, в якому вихідними є власні інтереси.

Екзистенціалізм (лат. *existentia* – *існування*) – суб'єктивістське вчення, в якому вихідні значення суцього (що таке річ, просторовість, часовість, інша людина та ін.) виводяться з існування (екзистенції) людини.

Еклектика – (грец. *eklektikos* – *той, що вибирає*) – поєднання в одному вченні несумісних, часто суперечливих елементів. Е. свідчить про кризу в духовному розвитку, відсутність довершеної системи, яка б пододала ці суперечності.

Елеати – представники давньогрецької філософської школи VI–V ст. до н.е., яка протиставляла мислення чуттєвому сприйняттю, висунула вчення про ілюзорність всіх помітних змін і відмінностей між речами, про незмінну сутність справжнього буття. Виникла в м. Елеї.

Емпіризм – філософський напрям, який основою пізнання вважає чуттєвий досвід (емпірію).

Епістемологія (грец. *epistemologia* – *теорія пізнання*) – частина філософії, що вивчає загальні риси процесу пізнання та результат знання: основи і межі; достовірність і недостовірність. Вживається переважно як вчення про наукове пізнання.

Естетика (грец. *estetikos* – *чуттєво сприймане*) – філософське вчення про прекрасне, про художнє освоєння дійсності. Основні категорії Е.: «прекрасне», «трагічне», «комічне». Основна проблема – специфічне оцінне ставлення людини до дійсності.

Есхатологія (грец. *eschatos* – *останній*) – вчення про кінцеву долю людства і світу; складова частина будь-якої релігії.

Етатизм (франц. *etatisme*, від *etat* – *держава*) – активне втручання держави в економічну, політичну, духовну та інші сфери суспільства.

Етика (лат. *etika* – *звичай, характер*) – філософське вчення про мораль, походження і природу моральних норм, спосіб їх функціонування в суспільстві; теорія моралі.

Закон – об'єктивний, істотний, необхідний, сталий зв'язок або відношення між явищами.

Заперечення заперечення – один з основних принципів діалектики Гегеля, який полягає в тому, що друге заперечення (синтез) знімає протилежності тези і антитези.

Зміст – категорія філософії; те, що підлягає «формуванню» – елементи (складові) певної системи (форми). В процесі пізнання відбувається формалізація змісту (переведення його в графіки, формули).

Ідеалізм – напрям у філософії, який первинним вважає ідеальне начало – Бога, дух, розум тощо. Згідно з І. духовна субстанція є творцем світу. Відрізняють об'єктивний (Платон, Гегель) і суб'єктивний (Берклі, Мах) ідеалізми.

Ідеальне – протилежне матеріальному. До сфери ідеального відносяться поняття, цінності, ідеї, Бог. Матеріальні речі характеризуються речовинністю, просторовістю, часовістю, причинністю; ідеальне позбавлене цих рис. Відношення між ідеальними предметами засноване на логічності.

Ідеологія – сукупність поглядів нації, класу, суспільної групи на їх місце в світі, на розвиток історії та ін. І. подібна світській релігії, вона цементує соціальну одиницю, підносить її у власних очах.

Індивідуалізм – тип світогляду, сутність якого є абсолютизація позиції окремого індивіда в його протиставленні суспільству.

Індукція (лат. *iniciis.ю* – наведення) – логічний умовивід від часткового, одиничного до загального.

Інтенція (лат. *itientio* – *стремління*) – спрямованість акту свідомості на певний предмет. Наприклад, у сприйманні дерево, будинок, в міркуванні – числа, в фантазії – русалки і т. ін.

Інтерсуб'єктивний – такий, що існує лише в межах взаємодії суб'єктів. Інтерсуб'єктивними є, наприклад, моральні чи правові норми: вони не суб'єктивні і не об'єктивні.

Інтуїтивізм – течія у філософії, яка абсолютизує роль інтуїції в пізнанні (Шопенгауер, Бергсон).

Інтуїція (лат. *itiueri* – *уважно дивлюсь*) – безпосереднє охоплення сутності предмета. В основі І. вроджена здатність (талановитість), тривалий досвід, які допомагають осягнути сутність явища, опускаючи опосередковані ланки.

Ірраціоналізм – вчення, згідно з яким основою світу є щось нерозумне (воля, інстинкт), а джерелом пізнання інтуїція, почуття.

Істина – адекватне відтворення дійсності в пізнанні, відповідність знання дійсному стану речей (див. конвенціоналізм і прагматизм). Гегель вважав, що І. є системою знання, яка постійно перебуває в розвитку. Звідси поняття абсолютної (повної) і відносної (неповної) істини. Інші філософи не сприймають цієї концепції істини.

Карма – в буддизмі, джайнізмі та індуїзмі означає закон відплати за моральні вчинки в минулому, який діє при перевтіленні після смерті людини в іншу істоту.

Картезіанство – напрям у філософії у XVI I– XVIII ст., теоретичною основою якого було вчення Декарта (латинізоване ім'я – Картезіус), що обстоювало раціоналізм у теорії пізнання та механістичний матеріалізм у поясненні явищ природи.

Категоричний імператив – безумовний моральний обов'язок, веління. Термін, запроваджений Кантом. Суть його Кант формулював так: поведься так, щоб правила твоєї поведінки могли стати законом для діяльності всіх людей.

Категорії – загальні структури або властивості суцього – речей, процесів, живого, ідеальних предметів (всього, що утворює світ); загальні форми мислення.

Кількість – число, величина, чисельна визначеність: відмінність речей однієї якості (вага, довжина) або міра сукупності речей однієї якості.

Конвенціоналізм – філософський напрям, згідно з яким наукові теорії та поняття є наслідком довільної угоди (конвенції) між ученими, укладеної за принципом «зручності».

Конфуціанство – філософське вчення, яке у відношеннях людини й світу проголошує верховенство добра, захищає непорушність установлених небом суспільних понять.

Креаціонізм (лат. *creatio* – *творення*) – вчення, що пояснює походження та різноманітність світу божественним творчим актом з «нічого».

Культура – увесь, за винятком природи, мовно та символічно відтворений та «репрезентований» (штучний, позаприродний) світ, що охоплює різноманітність видів, засобів і результатів активної творчої діяльності людини, спрямованої на освоєння, пізнання й зміну навколишньої реальності та самої себе.

Лібералізм (лат. *liberalis* – *вільний*) – вільнодумство, переконання, що виступають проти традицій, звичаїв і догм. У політиці Л. протистоїть консерватизму, в економіці виступає за вільну конкуренцію проти втручання держави. Підкреслює цінність особистості.

Логіка – наука про закони та форми правильного мислення.

Логос – у давньогрецькій філософії – світовий розум, закон (Геракліт); у неоплатоніків і гностиків – думка й слово Бога.

Малі соціальні групи (мікросоціальні спільноти) – спільноти, які об'єднують незначну кількість людей (до кількох десятків) на основі безпосередніх тісних контактів, стійкого спілкування, певних цінностей і норм поведінки.

Матеріалізм – напрям в історичному розвитку філософії, який вважає матерію першоосновою всього суцього, намагається пояснити всі явища та процеси через матеріальні причини. Протистоїть ідеалізму та релігії. М. Був притаманний давньогрецьким філософам (Демокріт), Просвітництву XVII– XVIII ст. (Дідро, Ламетрі), Марксу.

Матерія – філософська категорія, протилежна ідеї, ідеальному. Матеріальність речей чи процесів визначається їх речовинністю, просторово-часовим буттям, причинними зв'язками з іншими речами і процесами. В деяких філософських системах М. як неживе протиставляється живому.

Метафізика – умоглядне вчення про найзагальніші види буття – світ, Бога й душу.

Метод – сукупність правил дії (наприклад, набір і послідовність певних операцій), спосіб, знаряддя, які сприяють розв'язанню теоретичних чи практичних проблем.

Мислення – активний процес узагальнення й опосередкованого відображення дійсності, який є вищим ступенем людського пізнання. Пізнавальна діяльність починається з відчуттів та сприймань, а потім переходить у мислення.

Міра – філософська категорія, яка відображає співвідношення, гармонію кількісних і якісних ознак предмета. М. – це протяжність (інтервал) кількісних змін, в межах якої якість залишається незмінною. Бути в мірі означає не виходити за межу, не переходити в іншу якість.

Містицизм – релігійно-філософський світогляд, який вважає можливим осягнення божественного (трансцендентного, надприродного) буття шляхом відходу від світу й занурення в глибини власної свідомості, віра в можливість безпосереднього спілкування з Богом через злиття з ним власної свідомості. Характерний для багатьох релігійних культів, філософських вчень (Беме, Сведенберг та ін.).

Міф – світогляд родового і ранньокласового суспільства, в якому одухотворені й персоніфіковані природні сили та соціальні явища. Міфологічне відтворення дійсності зумовлене низьким рівнем розвитку матеріального виробництва. В М. синтетичне злиті зачатки науки, релігії, філософії, моралі, мистецтва. М. – засіб духовного контролю роду над індивідом.

Мова – спеціалізована, інформаційно-знакова діяльність із вираження думки, мислення, свідомості.

Нація – духовно-соціальний різновид стійкої людської спільності, що склалась історично на певній території й характеризується глибоким внутрішнім відчуттям, самоусвідомленням власної належності до певної етнічної групи та спільністю мови, культури, побуту й звичаїв, історичних переживань, психічного складу, антропологічних особливостей, економічних інтересів у творенні матеріальних цінностей, території «життєвого простору».

Номіналізм (лат. *nomen* – ім'я) – філософське вчення, що заперечує онтологічне значення універсалій (загальних понять), стверджуючи, що універсалії існують не в дійсності, а тільки в мисленні.

Об'єктивний ідеалізм – філософська система, згідно з якою першоосновою світу є духовна субстанція. Ця субстанція існує об'єктивно, незалежно від суб'єкта. Представниками є Платон, Гегель, неотомісти.

Об'єктивність – відтворення об'єкта за його власною мірою (вимірювання твердості, теплоти об'єкта, тощо за певними еталонами). Характеризує відношення суб'єкта до об'єкта.

Пантеїзм – філософське, релігійне вчення про присутність Бога у єстві самої природи, ототожнення Бога з природою, розчинення Бога в природі, або, навпаки, природи у Богові.

Патристика (лат. *Pater* – батько) – сукупність філософських доктрин християнських мислителів (отців церкви) II–VII ст.

Персоналізм – релігійно-філософська течія, яка вищою реальністю та цінністю вважає персону – людину, Бога. Світ – сукупність духовних персон (на зразок монад Лейбніца).

Підсвідоме – одне з основних понять психоаналізу Фрейда, яким позначають психічні процеси, що виникають і протікають поза свідомим контролем. Проявляється в снах, обмовках та ін.

Пізнання – процес цілеспрямованого відтворення дійсності в абстрактних образах (поняттях, теоріях) людиною. Пов'язане з практичною діяльністю і зумовлене суспільним буттям людини.

Плюралізм (лат. *pluralis* – множинний) – філософські вчення, які визнають множинність субстанцій (Демокрит, Лейбніц); вчення, які визнають множинність поглядів на світ, істин. Характерний для соціологічних течій Заходу.

Позитивізм (франц. *positivisme* – умовний, позитивний, побудований на думці) – філософський напрям, який єдиним джерелом істинного знання проголошує емпіричний досвід, заперечуючи пізнавальну цінність філософських знань, теоретичного мислення.

Прагматизм (грец. прагма – справа, дія) – філософська течія, яка зводить суть понять, ідей, теорій до практичних операцій підкорення навколишнього середовища та розглядає практичну ефективність ідей як критерій їх істинності.

Праксеологія – наукова дисципліна, що вивчає умови та методи ефективної практичної діяльності.

Практика – цілеспрямована предметна діяльність людини щодо перетворення світу. Практична діяльність – спосіб існування людини.

Причинність (*каузальність*) – взаємовідношення речей і процесів матеріального світу, за якого одні (причини) породжують інші (наслідок). Причинність основний принцип наукового пояснення світу, протистоїть диву (в релігії) – явищу, яке не має природних причин. В історії філософії Юм і Кант, а також неопозитивісти заперечують об'єктивність П., зводять її до суб'єктивної форми упорядкування досвіду

Проблема – форма знання, змістом якої є те, що не пізнане людиною, але потребує свого пізнання.

Просвітництво – ідеологія молодшої буржуазії XVIII ст., яка продовжувала гуманістичні традиції Відродження. Представники Вольтер, Монтеск'є, Дідро, Руссо та ін.

Простір – одна з основних ознак матеріальності речей; форма буття матерії, що фіксує їх протяжність і порядок розташування. Субстанційна концепція простору і часу (Ньютон) визнає можливість існування їх без матерії, реляційна (Лейбніц, Ейнштейн) вважає, що простір і час є характеристиками матерії, які без неї не існують. Простір взаємопов'язаний з часом, визначається через час і навпаки. Якісно відмінним структурним рівням матерії притаманні якісно відмінні просторово-часові характеристики.

Протилежність – поняття, що відображає такі відношення між сторонами взаємодії, за яких вони взаємозумовлюють і взаємовиключають одна одну. Наприклад, полюси в електриці.

Психоаналіз – один із методів психотерапії та психологічне вчення, в основі якого лежить визнання домінуючої ролі підсвідомого в житті людини.

Раціоналізм – філософський напрям, який визнає центральну роль в аналізі розуму, мислення.

Реалізм – філософський напрям, згідно з яким загальні поняття (універсалиї) існують реально як сутності речей.

Релятивізм (лат. *relativus* – відносний) – підхід, який абсолютизує мінливість, суб'єктивність істини. Притаманний суб'єктивістським напрямом філософії (софісти, сенсуалісти-суб'єктивісти).

Рефлексія (лат. *reflexio* – вигин, відображення) – акт пізнання, предметом якого є пізнавальна діяльність свідомості, «Я». Пізнання можна досліджувати через результати – зміну наукових ідей, теорій – об'єктивний метод, або через аналіз суб'єктивної діяльності пізнання – рефлексія. В цьому розумінні використовується Декартом, Локком, Гуссерлем.

Розсудок – початковий рівень мислення, де оперування абстракціями відбувається в межах певної незмінної, наперед заданої схеми.

Розум – вищий рівень раціонального пізнання, якому властиві творче оперування абстракціями та рефлексією, спрямованість на усвідомлення власних форм та передумов, самопізнання.

Романтизм – філософська течія, представники якої розглядали природу як художній витвір духу, проповідували культ генія, відводили провідну роль у пізнанні мистецтву, інтуїції.

Самосвідомість – здатність людини поглянути на себе збоку, тобто дистанціюватися від себе, побачити себе очима інших.

Свідомість – відображення дійсності у формах, пов'язаних (прямо чи опосередковано) з практичною діяльністю. Можлива лише як суспільне явище, існує на основі мови. Феноменологія розглядає С. як потік актів (сприймання, пригадування, міркування та ін.), спрямовані на певні предмети (інтенціональність) і певним чином організовані часовим потоком свідомості.

Свідомість людини – нова якість психічної діяльності, за якої дійсність відображається у формах культури, тобто в штучних, неприродних формах, витворених людством у процесі історичного розвитку, практичних настанов, які регулюють ставлення людини до світу.

Світогляд – система найзагальніших знань, цінностей, переконань, практичних настанов, які регулюють ставлення людини до світу.

Свобода – одна з характерних рис людини, яка полягає в тому, що вона (подібно до Бога) може діяти (чи не діяти) з власної волі, не детермінуючись обставинами. С. є підставою моральності людини. В політичній сфері розширення свобод передбачає посилення відповідальності.

Семантика (грец. *semantikos* – *гой, що позначає*) – розділ логіки, що вивчає відношення виразів мови (знаків) до позначуваних ними об'єктів і смислів, які вони виражають.

Семіотика (грец. *Semeiotike* – *вчення про знаки*) – наука про знакові системи. Основоположник Ч. Пірс.

Сенсуалізм (лат. *sensus* – *почуття, відчуття*) – напрям у гносеології, згідно з яким відчуття є єдиним джерелом пізнання. Представники Локк, Берклі, Мах та ін. Поняття близьке за змістом емпіризму.

Синтез – метод пізнання, який полягає у поєднанні частин у ціле. Сім'я як мікросоціальна група – соціально-біологічна спільнота, що існує на основі шлюбних зв'язків, кровної спорідненості або всиновлення, яка регулює стосунки між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми й відповідає за виконання притаманних їй різноманітних функцій.

Скептицизм (грец. *skeptikos* – *той, що розглядає, досліджує*) – філософські погляди, які сповідують сумнів у можливості досягнення істини, здійснення ідеалів та ін.; давньогрецька філософська школа IV–III ст. до н. е., яка сповідувала ці ідеї (Піррон, Секст Емпірик).

Софісти – давньогрецькі мислителі V ст. до н. е. (Протагор, Горгій та ін.), які вперше поставили людину в центр філософського пізнання (людина – міра всіх речей).

Соціальна роль – сукупність дій, які мусить виконувати особа, маючи певний статусу соціальної системи.

Соціальна спільнота – реально існуюча сукупність індивідів, що емпірично фіксується, відрізняється відносною цілісністю та є самостійним суб'єктом соціальної дії.

Сприйняття – цілісний образ предмета, безпосередньо даний у живому спогляданні в сукупності всіх його сторін, синтез певних окремих відчуттів.

Стоїцизм – напрям давньогрецької філософії епохи еллінізму, який, зосереджуючись на етичних проблемах, проповідував незворушність, відстороненість від бід і радощів життя.

Структуралізм – напрям у сучасній (переважно французькій) філософії, який вважає структурно-функціональний метод головним методом філософії. Розглядає структуру як вічне і незмінне, ігноруючи її розвиток. С. мав значний вплив у соціології, етнографії, мовознавстві та інших науках. Представники К. Леві-Стросс, М. Фуко та ін.

Суб'єктивізм – філософський напрям, який пояснює все суще через наявність свідомості суб'єкта.

Суб'єктивний ідеалізм – напрям у філософії, згідно з яким свідомість людини є творцем об'єктивного світу. Існує сенсуалістичний суб'єктивний ідеалізм (Берклі, Юм, Мах), який розглядає відчуття як суто суб'єктивне переживання, заперечуючи його об'єктивні джерела, і трансцендентальний суб'єктивний ідеалізм (Кант, Фіхте, неоканціанці, феноменологи, екзистенціалісти), згідно з яким категоріальна (чи інша) структура свідомості є схемою конструювання світу.

Суб'єктивність – нав'язування свого мірила об'єкта, не узгоджене з його властивостями

Субстанція (*лат. substantia – сутність*) – незмінна першооснова всього сущого. Згідно з уявленням прихильників субстанційної моделі світу С. породжує всі явища світу і є їх об'єднуючим началом. Матеріалісти вважали субстанцією матерію, ідеалісти – Бога.

Суперечність – порушення закону несуперечності, згідно з яким два судження, що суперечать одне одному, не можуть бути одночасно істинними. У філософії Гегеля (діалектиці) С. розглядається як відношення між протилежностями і як джерело руху, розвитку.

Сутність – внутрішні, усталені, суттєві риси, які досягаються розумом. Одні філософи стверджують, що людина здатна пізнати лише явище (Берклі, Юм, Кант, позитивісти), діалектики ведуть мову про взаємозв'язок і взаємопроникнення явищ і сутності.

Схоластика (*лат. scholasticos – ученний, шкільний*) – філософське вчення, в якому поєднані релігійно-філософські засновки з раціоналістичною методикою та формально-логічними проблемами.

Сцієнтизм (*лат. scientia – знання, наука*) – абсолютизація науки (наукових методів і цінностей) у філософії, соціології і суспільній свідомості взагалі. Знецінює гуманістичні (релігійні, етичні, естетичні та ін.) цінності й розглядає людину як біоробота. Поняття близьке за змістом до поняття «натуралізм».

Теологія – богослов'я, вчення про Бога, система християнських догматів.

Теорія (грец. *theoria* – спостереження, дослідження) – найрозвинутіша форма наукового знання, яка дає цілісне, системне відображення закономірних та сутнісних зв'язків певної сфери дійсності.

Теоцентризм – принцип, згідно з яким єдиний Бог проголошується абсолютним началом і центром Всесвіту, що зумовлює собою буття та смисл існування всього живого.

Томізм – філософське богословське вчення Ф. Аквінського і його послідовників. Наприкінці XIX ст. трансформоване в неотомізм.

Трансцендентальне (лат. *transcendens* – той, що виходить за межі) – поняття, яким в деяких філософських системах позначаються правила (принципи) функціонування свідомості. В свідомості можна вичленити індивідуальні чуттєві (психічні) акти та однакові для всіх людей правила, схеми функціонування свідомості, які кантіанство та феноменологія називають трансцендентальними. Вони, отже, є потойбічними щодо чуттєвого «матеріалу» свідомості. Кант, зокрема, вважав трансцендентальними категоріальні схеми, за допомогою яких синтезувався чуттєвий досвід.

Трансцендентальний ідеалізм – ідеалізм, який досліджує трансцендентальне – категорії, правила діяльності свідомості як джерело конституювання об'єктивної дійсності.

Універсум – філософський термін, що позначає всю буттєву реальність (як досягну, так і недосягну для людини) у часі й просторі.

Уявлення – узагальнений чуттєво-наочний образ предмета, який справляв вплив на органи чуття в минулому, але вже не сприймається зараз.

Фальсифікаціонізм – принцип демаркації науки від «метафізики», згідно з яким універсальне твердження є істинним, якщо жодне одичне твердження, яке логічно випливає з нього, не є хибним. Запропонований К. Поппером.

Феномен (грец. *phainomenon* – те, що з'являється) – в буденній мові – унікальне явище: у філософії чуттєві дані, взяті безпосередньо, як самі по собі. Наприклад, для художника яскравий захід сонця є Ф., і він сприймає його як самоданість. Для вченого – це явище, за яким приховується певна закономірність, сутність.

Феноменологія – філософське вчення про феномен, який постає не чим іншим, як появою певної реальності, її самовияв і саморозкриття. Ф. не розкриває реальності, а засвідчує її такою, якою вона є.

Філософія – теоретичний світогляд, вчення, яке прагне осягнути всезагальне у світі, в людині й суспільстві. Філософія вибудовується із сумнівів і обґрунтовувань, доведень, живе у вільних дискусіях, а тому по-справжньому можлива лише в демократичному суспільстві. Філософськими дисциплінами є метафізика, онтологія, гносеологія, філософська антропологія, логіка, етика, естетика та ін. Ф. вивчає всі феномени культури під кутом зору всезагальності.

«Філософія життя» – напрям у т. з. некласичній філософії кінця XIX – початку XX ст., представники якого проголосили життя (в біологічній чи психологічній формах) основним предметом філософії. Представники: Шопенгауер, Ніцше, Дільтей, Бергсон, Фрейд.

Форма – зовнішній вияв предмета, певного змісту, внутрішня структура, певний порядок предмета або перебігу процесу.

Цивілізація (лат. *civilis* – громадянський) – в широкому розумінні – те ж, що й

культура; у вужчому – певний рівень розвитку культури, який передбачає наявність державності, письма, техніки тощо. Представник «філософії життя» (Шпенглер) Ц. тлумачив як раціональні здобутки культури (бюрократію, науку, техніку), що легко передаються від народу до народу та є свідченням занепаду культури.

Цінність – значимість, яку люди надають речам, явищам і яка складає основу ставлення до них (вибору, надання переваги тощо). Цінність наявна лише в актах оцінки, коли вибирають, вибудовують ієрархічну структуру цінностей. Цінності мотивують поведінку людей. Проблему цінностей досліджували неокантіанці (Ріккерт). М. Вебер. М. Шелер та ін.

Якість – сукупність ознак, що вирізняють річ серед інших, відмінних від неї, та споріднює з подібними.

ЗМІСТ

Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи студентів.....	3
Тема 1. Філософія як універсальний тип знань.....	9
Тема 2. Філософія Стародавнього світу.....	11
Тема 3. Філософія Середньовіччя та епохи Відродження.....	13
Тема 4. Західноєвропейська класична філософія.....	15
Тема 5. Сучасна західна філософія.....	17
Тема 6. Українська філософія.....	20
Тема 7. Філософське вчення про буття.....	23
Тема 8. Філософія свідомості та філософський аналіз пізнання.....	25
Тема 9. Філософія розвитку та взаємозв'язку.....	28
Тема 10. Філософська антропологія та соціальна філософія.....	30
Тема 11. Етика.....	32
Тема 12. Естетика.....	34
ТЕМА 13. Філософія культури.....	36
Питання до модульної контрольної роботи.....	38
Теми рефератів.....	42
Питання до іспиту.....	44
Словник філософських термінів.....	47

Навчальне видання

**Плахтій Маріанна Петрівна
Сулятицька Тетяна Василівна**

Комп'ютерно-інформаційна лабораторія історичного факультету
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
32301, м. Кам'янець-Подільський, вул. Татарська, 14